

**კონფლიქტებისა და მოლაპარაკებების
საერთაშორისო კვლევითი ცენტრი**

ომის აღქმა

ქართულ საზოგადოებაში

**თბილისი
2010**

ომის აღქმა ქართულ საზოგადოებაში

მოცემული კვლევა ჩატარდა კონფლიქტებისა და მოლაპარაკებების საერთაშორისო კვლევითი ცენტრის სამოქალაქო საზოგადოების განვითარებისა და გაძლიერების პროგრამული მიმართულების ფარგლებში. პროგრამა ხორციელდება ფონდ EED-ის მხარდაჭერით.

2008 წლის აგვისტოს მოვლენები გარდამტეხი მოვლენაა თანამედროვე საქართველოს ისტორიაში. რუსეთ-საქართველოს ომი რიგით მეოთხე ძალადობრივი კონფლიქტია დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ. თუმცა მისი მასშტაბი თვისებრივად განსხვავებული იყო: ტერიტორიული მომცველობის თვალსაზრისით (საჰაერო თავდასხმები რუსეთის ავიაციის მხრიდან ფაქტობრივად საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე წარმოებდა) და პოლიტიკური კონტექსტის მხრივ (ეს იყო სახელმწიფოთაშორისი დაპირისპირება, რომელშიც ჩართული აღმოჩნდა ევროპის კავშირი და ამერიკის შეერთებული შტატები, რითაც კონფლიქტმა საერთაშორისო მასშტაბი შეიძინა. ცეცხლის შეწყვეტა კი მხოლოდ საერთაშორისო ჩარევით გახდა შესაძლებელი). პოლიტიკური და საერთაშორისო განზომილებების მიღმა საინტერესოდ ჩავთვალებთ, გამოგვეკვლია ომის სოციალურ-ფსიქოლოგიური ასპექტები და ომის გავლენა საზოგადოების აღქმებზე, განწყობებზე, წარმოგვეჩინა შიშები და მოლოდინები ომთან მიმართებაში. ჩვენ აქცენტი გავაკეთეთ ომის პერიოდში არსებულ განწყობებზე, გრძნობებზე, შიშებსა და მოლოდინებზე. თუმცა დღეს შეიძლება ითქვას, რომ ომის მიმართ მგრძობიანობა იმდენად მაღალია საზოგადოებაში, რომ ტელეკომპანია “იმედის” იმიტირებულ “ქრონიკაში” გასულმა სიუჟეტმა საქართველოს მოსახლეობაში დიდი შიში, დაბნეულობა და პანიკა გამოიწვია. დღეს სახეზეა ომის მოლოდინი, განცდილის განახლების შიში. ის, თუ რა განიცადა საქართველოს სხვადასხვა ქალაქის მოსახლეობამ ომის პერიოდში, კარგად ჩანს ჩვენ მიერ ჩატარებულ კვლევაში.

„ომის აღქმა ქართულ საზოგადოებაში“ ხარისხობრივი კვლევაა. ანალიზი ფოკუს-ჯგუფების საფუძველზე განხორციელდა. კვლევის ფარგლებში ფოკუს-ჯგუფები ჩატარდა საქართველოს სხვადასხვა ქალაქში, რომლებიც ომის დროს გარკვეული საფრთხის ქვეშ იყვნენ, ან დაიბომბა რუსეთის ავიაციის მიერ. კვლევის ფარგლებში სულ 7 ფოკუს-ჯგუფი ჩატარდა: ორი ფოკუს-ჯგუფი თბილისში, მონაწილეები არასამთავრობო ორგანიზაციების წარმომადგენლები და სამხედრო ჟურნალისტები იყვნენ (2008 წლის სექტემბერი), ბათუმში ფოკუს-ჯგუფში მონაწილეობდნენ ჟურნალისტები (2009 წლის მაისი), ზუგდიდის ფოკუს-ჯგუფში მონაწილეობა მიიღეს ჟურნალისტებმა და ასევე არასამთავრობო ორგანიზაციების წარმომადგენლებმა (2009 წლის ივნისი), ფოთში ასევე ჟურნალისტები მონაწილეობდნენ (2009 წლის ივნისი), გორში დევნილთა ორი ფოკუს-ჯგუფი ჩატარდა, ერთი ჯგუფი წარმოადგენდა კარაღეთის დევნილთა დასახლებას, ხოლო მეორე – კარაღეთის – გადამწვარი და დაბრუნებული სოფლის მცხოვრებლებს (2009 წლის ივნისი, ივლისი).

კვლევა შედგება რამდენიმე თავისაგან: კონფლიქტისწინა მოლოდინები; პირველი დღეები; გრძნობები – იმედები, შიშები; ქმედებები; მედია; რუსები, ოსები, კაზაკები...

”ომის აღქმა ქართულ საზოგადოებაში“ აგვისტოს ომის შესახებ პირადი ისტორიების ანალიზის საფუძველზე შეიქმნა.

1. კონფლიქტისწინა მოლოდინები

აფხაზეთის ომიდან მოყოლებული აგვისტოს კონფლიქტამდე ჩატარებულ სოციოლოგიურ გამოკვლევებში სრულიად ცხადად შეიმჩნევა დაკარგული ტერიტორიების ძალის გამოყენებით დაბრუნების მომხრეთა რიცხვის შემცირების ტენდენცია. მოცემული კვლევის მონაცემები კი გვაფიქრებინებს, რომ თუ დგება ალტერნატივა – ტერიტორიების დაბრუნება თუ ძალის არგამოყენება – ტერიტორიების დაბრუნება უფრო ხშირად გადასწონის, მართალია, არსებითი პირობებით – მინიმალური მსხვერპლით, მოკლე დროში და ა.შ.

მანამდეც ზოგჯერ მიფიქრია, თუ ომი იქნება, მაშინ ვისროლოთ. ძალისმიერი სტრატეგია ერთ-ერთი გზაა, რომ პრობლემა მოავგარო. თუმცა ეს უკიდურესია (თბილისი, ♀).

ტელევიზიით გასული თავდაპირველი რედაციები სწორედ ამგვარ შთაბეჭდილებას ქმნიდა – სამხრეთ ოსეთის პრობლემა გვარდება წარმატებით, სწრაფად და ეფექტიანად, რამაც განსაზღვრა "ემოციური დისკურსი", რომელიც სიხარულისა და აღფრთოვანების ნიშნით იყო აღბეჭდილი.

პირველად რომ გავიგე, ცხინვალში ომი დაიწყო, მე პირადად გამიხარდა – ბოლოს და ბოლოს, ხომ უნდა გადაწყდეს-მეთქი ეს პრობლემა ოდესმე. მშვიდობიანად ამდენი წლის მანძილზე არ მოგვარდა ეს კონფლიქტი. იმედი მქონდა, რომ ომით მაინც მოგვარდებოდა (♂, ზუგდიდი).

თბილისის შეხვედრის ერთ-ერთმა მონაწილემ გაიხსენა, რომ 8 აგვისტოს ცნობილმა, განათლებულმა და ინტელექტუალურმა პიროვნებამ მიმდინარე მოვლენებს ასეთი კომენტარი გაუკეთა: "ცხადია, სამაჩაბლო – ესაა ჩირქოვანი წყლული, რომელიც ერთხელ და სამუდამოდ უნდა მოვიშოროთ ქირურგიული გზით".

გასაგებია, მოვლენების შემდგომი განვითარების ფონზე ამგვარ გრძნობა-განწყობილებებს მალე მოეღო ბოლო. თუმცა, თავიდანვე, პოზიტიური "ემოციური დისკურსის" გვერდით ნეგატიურიც აღმოცენდა.

სანამ ტელევიზიის საშუალებით გამოცხადდებოდა საომარი ვითარების შესახებ, მანამდე გავიგე: ერთ-ერთი ახლობელი, სამხედრო, გამოიძახეს და მან გვითხრა, რომ შეიძლებოდა, რაღაც მომხდარიყო, რა თქმა უნდა, კარგი არა... (♂, ბათუმი).

სისხლისმღვრელი ომის მიუღებლობას სამოქალაქო მოსახლეობაში ადასტურებს აგრეთვე ზუგდიდის შეხვედრაზე გახსენებული ძლიერი შიში, რომელიც განიცადა ხალხმა ადგილობრივი საავადმყოფოს კაპიტალური რეკონსტრუქციის დაწყებისას 2007 წელს – გავრცელდა აზრი, რომ ეს ომისათვის მზადების გეგმის ჩარჩოებში კეთდებოდა.

ამასთან, ცალკეულმა მონაწილეებმა აღნიშნეს, რომ ომის მოლოდინი ზოგადად ჰქონდათ, თუმცა ამ მოლოდინის საფუძველად ერთობ საეჭვო არგუმენტები მოჰყავდათ:

ომისწინა პერიოდში ვფიქრობდი, რომ ომი დაიწყებოდა. გეტყვით, რატომ: ძველების ნათქვამია, ბიჭების რაოდენობა როცა მატულობს, ომი გარდაუვალიაო. აფხაზეთის ომის წინაც გაიზარდა შობადობა. აგვისტოს ომამდეც ვამჩნევდი, რომ ბიჭების რაოდენობამ მოიმატა და ამიტომ მქონდა ომის დაწყების წინათგრძნობა (♂, ზუგდიდი).

თვით სამაჩაბლოს ქართული მოსახლეობის მიერ ომისწინა პერიოდში და 7-8 აგვისტოს განვითარებული მოვლენები, ძირითადად, არ იყო აღქმული, როგორც რაღაც განსაკუთრებული; ჩაითვადა, რომ ადგილი აქვს კონფლიქტის მორიგ, "რუტინულ" გამწვავებას, რაც ადრეც ხშირად ხდებოდა. გარკვეული ეჭვები გამოიწვია აგვისტოს პირველ რიცხვებში ფირმა "ელიტ-ელექტრონიქსის" მაღაზიიდან საქონლის გატანამ.

მოგვიანებით, უკვე ომის შემდეგ, ეს ფაქტი გახდა ხელისუფლების მკვეთრი კრიტიკის ერთ-ერთი საფუძველი.

ჩვენ რატომ არ გავგაფრთხილეს?! ხალხი ჯობდა თუ ის მაცივრები?! (კარალეთი, ♀).

ამგვარად, ჩვენი მონაცემების მიხედვით, ომისწინა პერიოდში საზოგადოებრივ აზრში ორი ტენდენცია იკვეთებოდა: ერთნი თვლიდნენ, რომ ხანმოკლე, მაქსიმალურად უსისხლო სამხედრო ოპერაცია ტერიტორიების დასაბრუნებლად დასაშვებია და სასურველიც კი, ხოლო მეორეთათვის საომარი მოქმედებები მხოლოდ შიშსა და უბედურებას უკავშირდებოდა. მთლიანობაში კი აგვისტოს მოვლენები სამოქალაქო მოსახლეობისათვის, ძირითადად, სრულიად მოულოდნელი აღმოჩნდა.

2. პირველი დღეები

საქართველოში კონფლიქტების თემაზე შესრულებულ ყველა გამოკითხვაში დომინირებს აზრი, რომ აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის კონფლიქტების გადაწყვეტა უცხოური სახელმწიფოების, პირველ რიგში რუსეთის ნებაზეა დამოკიდებული; საქართველოს მოკავშირეები – აშშ, ნატო, ევროკავშირი (თუმცა ამ უკანასკნელის ქმედითობა შედარებით ნაკლებად ფასდებოდა) გავლენას უნდა ახდენდნენ რუსეთზე, რათა აიძულონ იგი, დათანხმდეს საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენას. ბუნებრივია, აგვისტოს ომი ამ კონტექსტში განიხილებოდა – ყველა შეხვედრაზე იხსენებდნენ მაშინდელ განწყობას: ცხინვალზე შეტევა ვერ განხორციელდებოდა დიდი სახელმწიფოების "სანქციის" გარეშე. ამასთან, აღსანიშნავია, რომ "ანალიტიკურ მსჯელობებს" ძირითადად მამაკაცები მიმართავდნენ:

ვფიქრობდი, რომ რუსეთი და ამერიკა გარიგდნენ და რუსეთი გვითმობს ე.წ. სამხრეთ ოსეთს (♂, ბათუმი).

მე მაშინ მჯეროდა, რომ რუსებთან ჩვენ რაღაც გარკვეული მოლაპარაკება გექონდა ან კიდევ რაღაც შეთანხმება. ვინაიდან, წინააღმდეგ შემთხვევაში, სრული სიგიჟე უნდა ყოფილიყო და პრინციპში არის კიდევაც ასე, სიგიჟე იყო... (ფოთი, ♂).

ასეთი რეაქცია იყო – რეალურად მოლაპარაკება არის პუტინსა და ამერიკას შორის, გადაწყვიტეს, სამაჩაბლო რომ მოგვცენ და პატარა უნდა გაიბრძოლო, რომ რაღაცა ანახო... (ფოთი, ♂).

რასაკვირველია, ამ საკითხზეც არ იყო ერთსულოვნება:

მე ვფიქრობდი, რომ ცხინვალის აღებას არ შეგვარჩენდნენ. ამიტომ ვიყავი დაძაბული და პესიმისტურად განწყობილი... (თბილისი, ♂).

შეიძლება ითქვას, რომ მოვლენათა ინტერპრეტაცია ხდებოდა პოლიტიკური სიმპათიების შესაბამისად, განსაკუთრებით მას შემდეგ, რაც დაიწყო მოსვლა საგანგაშო ცნობებმა ჯერ ქართული საჯარისო ფორმირებების უკან დახვევის, ხოლო შემდეგ რუსეთის მიერ საქართველოს ტერიტორიის დიდი ნაწილის დაბომბვისა და ოკუპაციის შესახებ. ამასთან, მოვლენები ძალზე სწრაფად მისდევდა ერთმანეთს, ასე რომ, საზოგადოებრივი აზრი ვერ ასწრებდა მათ "გადამუშავებას"; თუმცა მაინც, საყოველთაო დაბნეულობისა და შფოთვის ფონზე, გამოიკვეთა ორი ვექტორი – ანტისახელისუფლებო და ანტირუსული, ამასთან, ამ ნიშნით საზოგადოების დანაწილება მხოლოდ ნაწილობრივ თუ ემთხვეოდა ომისწინა პერიოდში არსებულ დაპირისპირებას ხელისუფლებისა და ოპოზიციის მომხრეთა შორის. ეს განსაკუთრებით ეხება ანტირუსულ "ბანაკს", სადაც ოპოზიციის ბევრ თანამგრძობსაც შეხედებოდა. თუმცა რადიკალურ-ოპოზიციურად განწყობილნი ხელისუფლებასა და პირადად მ. სააკაშვილს მძიმე ბრალდებებს უყენებდნენ და პასუხისმგებლობას მომხდარისათვის მთლიანად აკისრებდნენ:

მოგვიანებით, უკვე ომის შემდეგ, ეს ფაქტი გახდა ხელისუფლების მკვეთრი კრიტიკის ერთ-ერთი საფუძველი.

ჩვენ რატომ არ ვაგვაფრთხილეს?! ხალხი ჯობდა თუ ის მაცივრები?! (კარალეთი, ♀).

ამგვარად, ჩვენი მონაცემების მიხედვით, ომისწინა პერიოდში საზოგადოებრივ აზრში ორი ტენდენცია იკვეთებოდა: ერთნი თვლიდნენ, რომ ხანმოკლე, მაქსიმალურად უსისხლო სამხედრო ოპერაცია ტერიტორიების დასაბრუნებლად დასაშვებია და სასურველიც კი, ხოლო მეორეთათვის საომარი მოქმედებები მხოლოდ შიშსა და უბედურებას უკავშირდებოდა. მთლიანობაში კი აგვისტოს მოვლენები სამოქალაქო მოსახლეობისათვის, ძირითადად, სრულიად მოულოდნელი აღმოჩნდა.

2. პირველი დღეები

საქართველოში კონფლიქტების თემაზე შესრულებულ ყველა გამოკითხვაში დომინირებს აზრი, რომ აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის კონფლიქტების გადაწყვეტა უცხოური სახელმწიფოების, პირველ რიგში რუსეთის ნებაზეა დამოკიდებული; საქართველოს მოკავშირეები – აშშ, ნატო, ევროკავშირი (თუმცა ამ უკანასკნელის ქმედითობა შედარებით ნაკლებად ფასდებოდა) გავლენას უნდა ახდენდნენ რუსეთზე, რათა აიძულონ იგი, დათანხმდეს საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენას. ბუნებრივია, აგვისტოს ომი ამ კონტექსტში განიხილებოდა – ყველა შეხვედრაზე იხსენებდნენ მაშინდელ განწყობას: ცხინვალზე შეტევა ვერ განხორციელდებოდა დიდი სახელმწიფოების "სანქციის" გარეშე. ამასთან, აღსანიშნავია, რომ "ანალიტიკურ მსჯელობებს" ძირითადად მამაკაცები მიმართავდნენ:

ვეფქრობდი, რომ რუსეთი და ამერიკა გარიგდნენ და რუსეთი გვითმობს ე.წ. სამხრეთ ოსეთს (♂, ბათუმი).

მე მაშინ მჯეროდა, რომ რუსებთან ჩვენ რაღაც გარკვეული მოლაპარაკება გვექონდა ან კიდევ რაღაც შეთანხმება. ვინაიდან, წინააღმდეგ შემთხვევაში, სრული სიგიჟე უნდა ყოფილიყო და პრინციპში არის კიდევაც ასე, სიგიჟე იყო... (ფოთი, ♂).

ასეთი რეაქცია იყო – რეალურად მოლაპარაკება არის პუტინსა და ამერიკას შორის, გადაწყვეტეს, სამაჩაბლო რომ მოგვეცენ და პატარა უნდა გაიბრძოლო, რომ რაღაცა ანახო... (ფოთი, ♂).

რასაკვირველია, ამ საკითხზეც არ იყო ერთსულოვნება:

მე ვფიქრობდი, რომ ცხინვალის აღებას არ შეგვარჩენდნენ. ამიტომ ვიყავი დაძაბული და პესიმისტურად განწყობილი... (თბილისი, ♂).

შეიძლება ითქვას, რომ მოვლენათა ინტერპრეტაცია ხდებოდა პოლიტიკური სიმპათიების შესაბამისად, განსაკუთრებით მას შემდეგ, რაც დაიწყო მოსვლა საგანგაშო ცნობებმა ჯერ ქართული საჯარისო ფორმირებების უკან დახვევის, ხოლო შემდეგ რუსეთის მიერ საქართველოს ტერიტორიის დიდი ნაწილის დაბომბვისა და ოკუპაციის შესახებ. ამასთან, მოვლენები ძალზე სწრაფად მისდევდა ერთმანეთს, ასე რომ, საზოგადოებრივი აზრი ვერ ასწრებდა მათ "გადამუშავებას"; თუმცა მაინც, საყოველთაო დაბნეულობისა და შფოთვის ფონზე, გამოიკვეთა ორი ვექტორი – ანტისახელისუფლებო და ანტირუსული, ამასთან, ამ ნიშნით საზოგადოების დანაწილება მხოლოდ ნაწილობრივ თუ ემთხვეოდა ომისწინა პერიოდში არსებულ დაპირისპირებას ხელისუფლებისა და ოპოზიციის მომხრეთა შორის. ეს განსაკუთრებით ეხება ანტირუსულ "ბანაკს", სადაც ოპოზიციის ბევრ თანამგრძობსაც შეხვდებოდით. თუმცა რადიკალურ-ოპოზიციურად განწყობილნი ხელისუფლებასა და პირადად მ. სააკაშვილს მძიმე ბრალდებებს უყენებდნენ და პასუხისმგებლობას მომხდარისათვის მთლიანად აკისრებდნენ:

“ანტიმიშისტები“ ამბობდნენ, რომ ჩვენებმა დაიწყეს და ყველაფერი ჩვენი მხარის ბრალია; პირველი ბომბები რომ ჩამოვარდა, ჩვენი ჩამოვადებულია და ა.შ. (თბილისი, ♂).

თუმცა, ჩვენი მასალის მიხედვით, ხელისუფლების მიმართ უფრო სხვა ტიპის ბრალდებები ჭარბობდა:

საშინელი დაუცველობის განცდა მქონდა. საკუთარ ცხოვრებაზე კონტროლი დაკარგეთ... (ზუგდიდი, ♀).

ძირითადად პანიკა არაინფორმირებულობამ გამოიწვია, ადამიანებმა არ იცოდნენ, როგორ დაეცვათ თავი, არ იცოდნენ, ვიყავით თუ არა საომარ ვითარებაში და, ფაქტობრივად, იყვნენ დაუცველები (♀, ბათუმი).

მქონდა პროტესტი, რატომ არ იცავს ხელისუფლება მოსახლეობას? რატომ დასეირნობს რუსის “ბეტვერები” ზუგდიდის ქუჩებში? (♀, ბათუმი).

უძღურების შეგრძნება იყო, პრაქტიკულად, იმ წუთას ის განცდა მქონდა, როცა ფოთი დაიბომბა, რომ სახელმწიფო არ არსებობს (ფოთი, ♂).

ოკუპაციის დაწყების ყველაზე დრამატული მომენტები ხშირად ასოცირდება ხელისუფლების კონკრეტული წარმომადგენლების სატელევიზიო გამოსვლებთან:

ლომაიას სახე რომ დავინახე 9 აგვისტოს, მივხვდი, რომ ყველაფერი დაკარგეთ, 8 აგვისტოს იგივე ლომაია გვეუბნებოდა, რომ ყველაფერი კარგად იყო (♀, ბათუმი).

თავდაცვის მინისტრისგან რომ ვისმენდით ინფორმაციას, სრულიად წაშლილი სახე პქონდა, ახლა ჩამოვედი გორიდან და ვერც კი თქვა, რა ხდებოდა... (თბილისი, ♀).

ბევრმა მონაწილემ გაიხსენა მძიმე შთაბეჭდილება, რომელიც მოახდინა პარლამენტის თავმჯდომარის განცხადებამ:

ბაქრაძის გამოსვლა იყო ემოციური და სასწაულად არაპოლიტიკოსის განცხადება... ვგრძნობდი, რომ უსუსური ვარ, არაფერი არ ვარ და იგივე მესმის ადამიანისგან, რომლისგანაც რაიმე სანუგეშოს ველით ყველა (თბილისი, ♀).

შიშის გრძნობა ბაქრაძის განცხადების შემდეგ გაჩნდა. დანა-ჩანგლით უნდა ვიომოთო – მაშინ წასულა ჩვენი საქმე... (ზუგდიდი, ♀).

როცა პარლამენტის თავმჯდომარე გამოდის და გვეუბნება, რაც გინდა, ის გააკეთეთ – გინდა ნაჯახით დახვდით, გინდა დანით, ოღონდ თქვენს თავს უშველეთ როგორმე, იქ რომ დაუცველობის განცდა გასჩენოდა ვინმეს, რატომ გიკვირთ? (ფოთი, ♀).

თუმცა, სამართლიანობა მოითხოვს აღინიშნოს, რომ ხსენებულ განცხადებაზე რეაქცია არ იყო ცალსახა:

ჩვენ, გაღებებმა, ვიცით, რა არის იძულებით გაქცევა. მე, პირადად, მომეწონა ბაქრაძის განცხადება. კარგი იქნებოდა, ჩვენ ვალში მაშინ თავის დროზე ვინმეს გავეფრთხილებინეთ წინასწარ. მაშინ საერთოდ არავინ არაფერი გვითხრა. ბაქრაძის განცხადების შემდეგ უფრო მობილიზებულები გაუხდით (ზუგდიდი, ♂).

დადებითად შეფასდა ზოგიერთი სხვა გამოსვლაც:

ძალიან კარგი და დადებითი შთაბეჭდილება მოახდინა ალასანიას გამოსვლამ უშიშროების საბჭოში, გაეროში. სიამაყე დამუფლდა, რომ ისეთი ადამიანი გვყავს, რომელიც ძალიან კარგ დონეზე, პროფესიონალურად, მსოფლიოს აწვდის ინფორმაციას საქართველოზე (თბილისი, ♀).

ამ პერიოდში ხელისუფლების მიერ ორგანიზებული კონცერტებისა და სხვა მასობრივი ღონისძიებების მიმართ დამოკიდებულება ძირითადად უარყოფითია, თუმცა აგრეთვე არაერთმნიშვნელოვანი. საინტერესოა, აგრეთვე, რომ გაღიზიანების ობიექტად სახელდება ხოლმე არა მარტო ხელისუფლება, არამედ თავყრილობებში მონაწილე ხალხიც.

მაშინ, როცა მოსახლეობამ არ იცოდა, რა უნდა გაეკეთებინა და რუსთაველის გამზირზე კონცერტი და ტაშ-ფანდური იყო, ეს იყო გამაღიზიანებელი, როგორც ხალხისთვის, ისე ჩემთვის (ფოთი, ♀).

მე ზესტაფონში ვიყავი, იქ ახალგაზრდა ბიჭებმა, სამხედროები იყვნენ, მგონი, ეს კონცერტი რომ დაინახეს, ტელევიზორი დაამტვრიეს (ზუგდიდი, ♂).

ორ მიტინგზე ვიყავი და გამაოგნა ამ ხალხმა, ამ გამარჯვების ყიჟინამ. პირველად ცხოვრებაში მომიხდა, მაგრად მეგინებინა (თბილისი, ♀).

იყო სიტუაციები, რომელმაც მე შემზარა, ბულვარში ტურისტების დიდი რაოდენობა ისე ატარებდა ღროს, სულ ფეხებზე კეილათ, ქვეყანაში რა ხდებოდა. როდესაც შენს ქვეყანას ბომბავენ, დისკოთეკაზე წასვლა, რბილად რომ ვთქვათ, უზრდელობა იყო (♀, ბათუმი).

იყო აგრესია საკუთარი ერის მიმართ. იქ ქალებს აუპატიურებდნენ და აქ ტაშ-ფანდური გაიმართა (ზუგდიდი, ♂).

დიალოგის ფრაგმენტი ზუგდიდის შეხვედრიდან:

♂: - დიდი აგრესია მქონდა თბილისის კონცერტების მიმართ. იქ ბევრი გასართობად იყო მისული.

♀: - ვერ დაგეთანხმებით, ბევრი იქ სწორი განწყობით მივიდა. ეს მიტინგები საჭირო იყო თუ არა, ეს სხვა საკითხია. მე რომ შემძლებოდა, მეც მივიდოდი.

♂: - ეს ინდივიდუალურია.

♀: - არა მგონია, იმ დღეს ვინმეს გართობაზე ეფიქრა. მთელი ქვეყანა იყო დემორალიზებული. მე, პირიქით, ამაყი ვიყავი, ამდენი ქვეყნის პრეზიდენტი რომ დავინახე. მე ეს არ აღმიქვია კონცერტად.

ამრიგად, შეიძლება ითქვას, რომ ხელისუფლების მიმართ უკმაყოფილება ძირითადად ნაკარნახევი იყო დაუცველობის შეგრძნებით, სრული ფსიქოლოგიური მოუძნადებლობით იმისადმი, რაც მოხდა, ხელისუფლების მიმართ გაცრუებული მოლოდინებით. ამასთან, სწრაფი სამხედრო დამარცხება ხან ხელისუფლებას ბრალდება:

იმის იმედი გვქონდა, რომ ჩვენი ხელისუფლება ასე ბრყვეულად, უაზროდ ომს არ დაიწყებდა... (ზუგდიდი, ♂).

კონფლიქტში არ არსებობს აბსოლუტურად მართალი და მტყუანი. როგორც წესი, ორივე დამნაშავეა რაღაც დოზით. ამას უნდა მიხედუ, ალბათ, როცა იწყებ ომს. შენი მოსახლეობაც რაღაც დონეზე უნდა იყო მზად. როცა ქვეყანა ომში ერთვება, მოქალაქე მზად უნდა იყოს (თბილისი, ♂).

...ხან რუსეთს:

მთელი ჩვენი ხელისუფლება იყო მოუმზადებელი და ეს მაძლევს იმის თქმის სითამამეს, რომ ჩვენ არ დაგვიწყია ომი, ასე რომ ყოფილიყო, სტრატეგია ექნებოდა ხელისუფლებას (♀, ბათუმი).

ამგვარი განწყობების მქონე ადამიანები, როგორც ჩვენი მასალა უჩვენებს, რუსეთს აღიქვამდნენ, როგორც რაღაც სტიქიურ მოვლენას, წყალდიდობის მსგავსს, რომელიც სამართლიანობისა თუ ზნეობის მიღმა დგას; მისი “აბობოქრების” შემთხვევაში შეიძლება რაღაც თავდაცვითი ზომები მიიღო (რომლებიც, ამ “ფილოსოფიის” მიხედვით, არ მიიღო ხელისუფლებამ), მაგრამ წინ ვერ აღუდგები.

ჩემთვის რუსეთი წარმოჩინდა ისეთ ქვეყნად, რომლისაც ყველას ეშინია, აბსოლუტურად ყველას მთელ პლანეტაზე. ამ ომით რუსეთმა მოახდინა თავისი ძალების დემონსტრირება მთელი მსოფლიოს წინაშე (ზუგდიდი, ♂).

ფიგურალურად, ამგვარი პოზიცია შეიძლება გამოიხატოს ი. კრილოვის ერთ-ერთი იგავის პერსონაჟის, თავის სიტყვებით: “კატაზე ძლიერი მხეცი არ არსებობს” («Сильнее кошки зверя нет»).

როგორც ჩანს, რუსეთის ქმედებების გამო აღშფოთება დაეუფლა შედარებით მაღალი დონის განათლების მქონე წრეების წარმომადგენლებს, რომელთათვის მეტ-ნაკლებად ნაცნობია ისეთი ცნებები, როგორებიცაა საერთაშორისო სამართალი, სუვერენიტეტი და ა.შ. (თუმცა, რასაკვირველია, არა მარტო. აი, ერთი დევნილი ქალის რეპლიკა: ახლაც იძახიან, რომ რუსეთთან ურთიერთობა უნდა დავაწყაროთო, მაგრამ როგორ უნდა დავაწყაროთ, იმ დედებს რა უნდა ეუთხრათ, ვისაც ორი-სამი შვილი ჰყავთ დაღუპული... არა, მე, მაგალითად, დიდი წინააღმდეგი ვარ რუსეთთან ურთიერთობის).

მე თვითონ ჩამოყვალბდი, როგორც აშკარად გამოხატული “ანტირუსისტი”, როდესაც გადმოვიდნენ გორისკენ, გამოვიდნენ სამხრეთ ოსეთის ტერიტორიიდან (თბილისი, ♂).

რუსეთის არხების ყურება იყო კატასტროფა. მივხვდი, რომ საქართველოს თემაზე ცალკე ტრენინგი აქვთ გავლილი, საქართველოს შესახებ ინფორმაცია როგორ უნდა გააშუქონ. ეს იყო დადგმული სცენები ორი წამყვანით, ჩვეულებრივი წამყვანებით, რომლებიც სარკასტული ღიმილებით და ფრაზეოლოგიურადაც სიძულვილს ნერგავდნენ. მარტო ლეონტიევი საუბრობდა ადრე ასე, ახლა კი ყველამ დაიწყო (თბილისი, ♀).

მე, პირადად, როგორი განწყობა მაქვს: პირველი არის ზიზღის გრძნობა, თუ შეიძლება ასე ითქვას... ამ შემთხვევაში გულწრფელი ვარ... მანამდე ამ ხალხის მიმართ სულ სხვანაირი დამოკიდებულება მქონდა... არ იქნება მართალი, რომ მთელი ერი ვლანძღოთ, მაგრამ, სამწუხაროდ, რუსების ძალიან დიდი პროცენტი ამართლებდა რუსეთის ხელისუფლების მოქმედებას საქართველოში... (ფოთი, ♀).

ისეთი ზიზღი მქონდა რუსული ხმის ვაგონებისას... ბუნებრივია ორ-სამ დღეში ეს დაიძლია – ერი რა შუაშია... (ფოთი, ♀).

რუსები რომ აქ იდგნენ, ღირსებაშეღახულად ვგრძნობდი თავს და, ალბათ, უმრავლესობა ასე ფიქრობდა. შემოვდივარ ჩემს ქალაქში და დგას რუსის ჯარი, ოკუპირებული ვარ... და როცა ესენი ვადიოდნენ, იყო საზეიმო განწყობილება... ჩემთვის რუსების შემოსვლა იყო დიდი ტრაგედია და ტკივილი... (ფოთი, ♂).

შიშმა და სასოწარკვეთილებამ პიკს მიაღწია 11 აგვისტოს, როდესაც რუსული ტანკები თბილისისკენ დაიძრნენ.

ყველაზე საშინელი ღამე იყო 11 აგვისტო, როდესაც ტანკები დაიძრა და მოადგა გორს, მერე კი წამოვიდა თბილისისკენ. საღამო იყო და მივხვდი, რომ უკვე თბილისში

აპირებდნენ შემოსვლას. სახლში ჯდომა ნამდვილად არ შემეძლო და ვიფიქრე, ალბათ, მთელი ქალაქი იქნებოდა გასული რუსთაველზე იმის მოლოდინში, რომ არ შემოეშვათ და ვვარაუდობდი, რაღაც 9 აპრილის მსგავსი იქნებოდა. გავედი რუსთაველზე, ღამის თერთმეტი იყო, მარტო მე და რამდენიმე მეგობარი, სხვა არავინ არ იყო. "პოპული" იყო გატენილი ხალხით, ყიდულობდნენ პროდუქტებს, მანქანები გადიოდნენ ქალაქიდან, ტაქსები არ მოძრაობდა საერთოდ (თბილისი, ♀).

იმ დღეს (11 აგვისტოს – რედ.) იყო საშინელი დაძაბულობა; შემოსევა იყო მაღაზიებზე, გაიტანეს ყველაფერი, რაც კი შეიძლებოდა (თბილისი, ♀).

11 აგვისტოს შემდეგ, როცა ცხადი გახდა, რომ რუსების თბილისზე შეტევა, სულ ცოტა, გადაიღო მაინც, დაძაბულობა ოდნავ შენედა, მოსახლეობის ნაწილს გაუჩნდა იმედი, რომ საერთაშორისო თანამეგობრობა, წამყვანი სახელმწიფოების ხელმძღვანელები საერთო ძალისხმევით შეახერხებენ აგრესორს; განსაკუთრებით ეს ეხებოდა აშშ-სა და ნატოს.

ყოველი გამოსვლა, ჯერ კონდოლიზა რაისის, მერე ბუშის და ევროპელების, დიდი შეგება იყო. გარდა ამისა, მქონდა ბოროტი სიხარულის გრძნობა და ახლაც მაქვს, როცა აცხადებდნენ რუსეთის დანაკარგებს, როცა აგორდა ანტირუსული მსოფლიო ტალღა. მქონდა უდიდესი ნდობა ხელშეკრულებისა ცეცხლის შეწყვეტის და რუსების გასვლის შესახებ, რაც, ალბათ, ნევროტული რეაქცია იყო. ხელშეკრულება რომ დაიდო, გადავწყვიტე, რომ ყველაფერი მორჩა... შემდეგ კი უმძიმეს დეპრესიაში ჩავვარდი (თბილისი, ♂).

თავს ვიიმედებდი ნატოს ქვეყნის სიახლოვეთ, სხვათა შორის, სოფელ მერისში მომდგარი იყო ნატოს ჯარიო, ამბობენ ჩემი ახლობლები (♀, ბათუმი).

სიტუაცია რომ დაიძაბა, ვფიქრობდი, რომ არ არსებობს, დასავლეთი არ მიგვატოვებს, რაღაცას იზამს. შეეწინააღმდეგება რუსეთს, ასე არ გაგვწირავს და მოგვხელავს (თბილისი, ♀).

- მე უფრო ამერიკის იმედი მქონდა. მეგონა, უფრო ამერიკის შეეშინდებოდა რუსეთს.
- მე კი უფრო ევროპის იმედი მქონდა, რადგან ამერიკა ისედაც ხშირად არის ჩართული კონფლიქტებში (ზუგდიდი, ♂).

ამერიკის მოლოდინი იყო; როცა პირველი ხომალდი ფოთში შემოვიდა, ყველას ეგონა, რომ ომი დამთავრდა. ყველას ჰქონდა მოლოდინი, იქნებ, ამერიკა დაგვეხმაროს. ამას ვერ ვიტყვი სარკოზიზე. ცნობადობის მომენტიც იყო – სარკოზი და მისი ქვეყანა ნაკლებად დაახლოებულია საქართველოსთან (ფოთი, ♂).

მე, პირადად, იმის იმედი მქონდა, რომ დასავლეთი დაგვეხმარებოდა, იმ ტერიტორიებზე მაინც შეგვენარჩუნებინა იურისდიქცია, რომლებიც ამ ომის დროს დაიკავეს რუსებმა, რაც ასეც მოხდა, მაგრამ, სამწუხაროდ, ვერ მოხერხდა ახალგორში ან კოდორში. ევროპამ მოახერხა ის, რომ რუსეთი თბილისში არ შემოსულიყო (ზუგდიდი, ♂).

ამასთან, დასავლეთის იმედი ყველას არ ჰქონდა:

არც ამერიკის, არც ევროპის იმედი არ გვქონდა, რადგან დიდი პოლიტიკა იმაში მდგომარეობს, რომ პატარა ქვეყნისთვის არავინ არ წამოიწიებს დიდ ომს (ზუგდიდი, ♂).

ჩემთვის ძალიან დამამცირებელი იყო, სარკოზის ჩამოსვლის დროს მისული ხალხი რომ გაიძახოდა მის სახელს. ხომ აშკარა იყო, რომ ისინი ჩვენთვის არაფრის გამკეთებლები არ იყვნენ. ამიტომ, მე ვფიქრობ, შეიძლებოდა რაიმე სხვა შეძახილებით დაეხვედროდით მათ ან სხვა რამ აქტივობის გამოვლენა. მე ვფიქრობ, რომ ევროპის ჩარევის შედეგად გარკვეული ბერკეტები კი ამუშავდა, მაგრამ სინამდვილეში რაც უნდა გააკეთებულიყო,

როგორც უნდა გაკეთებულიყო, ისე არ გაკეთდა. მგონია, რომ სარკოზისა და ევროპის აღშფოთება ცეცხლის შეწყვეტასთან არანაირ შეხებაში არ არის. 90 პროცენტით დარწმუნებული ვარ ამაში (ზუგდიდი, ♀).

რადაც მომენტში შეგუებული ვიყავით და უნდა ვყოფილიყავით იმას, რომ რუსი ამ შემთხვევაში იყო დამპყრობელი და ჩვენ ვიყავით დაპყრობილი ქვეყნის შვილები (ფოთი, ♂).

მე, პირადად, არავისი იმედი არ მქონია. უბრალოდ მწამდა, რომ რაც არ უნდა მომხდარიყო, საქართველო მაინც გადაარჩებოდა და 10 ან 20 წლის შემდეგ საქართველოს დროშა აუცილებლად აფრიალდებოდა (ზუგდიდი, ♂).

გრძნობები – იმედები, შიშები...

შეხვედრების მონაცემები გარკვეულ წარმოდგენას გვაძლევს იმ დრამატულ დღეებში განცდილ იმედებსა და შიშებზე.

ერთი შევა იყო, როდესაც საინფორმაციო გამოშვებების სამსახური ერთსაათიანი გამოშვებებიდან გადავიდა 3-საათიან შუალედებზე (თბილისი, ♂).

ჭექა-ქუხილი აღიქვამს როგორც დაბომბვა, მე დავრეკე ტელევიზიაში და მითხრეს, არა, ქალბატონო, წვიმსო (ბათუმი, ♀).

საინტერესო ფსიქოლოგიური მეტამორფოზის მაგალითები:

პირველად, 7 აგვისტოს რომ დაიწყო და რომ გავიგე, ქართველები ოსებს უტყვენ, საწყლებს, აგელდი ძალიან და ვიძახდი: “როგორ შეიძლება? შევწყვიტოთ ეს აგრესია!” ვიყავი აბსოლუტური პაციფისტი. არანაირი მიწა არ მიღირს-მეთქი სისხლის ფასად. შემდეგ უკვე, როცა რუსეთის ჯარები შემოვიდნენ და გამოსცდნენ უკვე ცხინვალსაც და გორსაც, მაშინვე შევიცვალე, ახლა ეროვნული წინააღმდეგობა უნდა შევქმნათ-მეთქი; ბოლოს იქამდე მივედი, რომ შემოვლენ, ბომბები უნდა ვესროლოთ-მეთქი. ტერორისტად გადავიქციე ზუსტად 3-4 დღეში (თბილისი, ♀).

პირველად რომ გავიგე, ცხინვალში ომი დაიწყო, მე, პირადად, გამიხარდა – ბოლოს და ბოლოს, ხომ უნდა გადაწყდეს-მეთქი ეს პრობლემა ოდესმე. მშვიდობიანად ამდენი წლის მანძილზე არ მოგვარდა ეს კონფლიქტი. იმედი მქონდა, რომ ომით მაინც მოგვარდებოდა. არ მეგონა, თუ რუსეთი ასე ჩაეროდა. ვფიქრობდი, რომ ჩვენ გავიმარჯვებდით. პირველ დღეებში მიხაროდა, შემდეგ, როცა სიტუაცია გაირკვა, უმწეობის განცდა გამიჩნდა და დავეფიქრდი ჩვენი თაობის შეცდომებზე. მივხვდი, რომ ომი შეცდომა იყო (ზუგდიდი, ♂).

ბუნებრივია, საყოველთაო შფოთვის, დაბნეულობისა და ინფორმაციული დეფიციტის პირობებში სწრაფად ვრცელდებოდა ათასგვარი ხმა და ჭორი, ზოგი იმედის, ზოგიც შიშის მომგვრელი; ზოგი მეტ-ნაკლებად საღი გონებით ნაკარნახევი, ზოგიც ირაციონალური. მოგვყავს რამდენიმე მაგალითი:

იყო მრავალნაირი შიში, მაგალითად, მობილური უნდა გამორთო, რადგან შეიძლება ბომბი დაგეცესო... იყო ინფორმაცია, რომ თუ თბილისს დაბომბავდნენ, რა თქმა უნდა, დაბომბავდნენ ცენტრალურ ადგილებს, ანუ ანძას, პარლამენტის მიმდებარე ტერიტორიას, კანცელარიას და ა.შ. ხალხში იყო გავრცელებული ასეთი ჭორი (თბილისი, ♀).

თან უკვე პანიკა იყო, რომ ჯარისკაცის ცოლებს ემუქრებიან... (კარაღეთი, ♀).

ინფორმაცია მოვიდა, თითქოს პოსპიტალი უნდა დაებომბათ და ყველანი ვეხმარებოდით, რომ გაგვეხიზნა დაჭრილები; სასაფლაოა წინ და იქ წვებოდნენ, ზვიდან რომ არ დაენახათ (ფოთი, ♀).

ითქვა, რომ 2-3 დღის წინ ქობულეთშიც იყვნენ შემოსულები თურქეთის ტანკები, მერე რაღაც გარანტიები მიიღეს რუსეთისგანო, რომ აჭარასთან და საზღვართან არაფერი იქნებოდა და ისევ უკან გავიდნენ (თბილისი, ♀).

...წალკის გზაზე დაიწყო მაროდორობა და ამ საქმიანობას ძირითადად ეწეოდნენ სომხები და ბერძნები (თბილისი, ♀).

ერთხელ მოვიდა ინფორმაცია, კომბინატი დაიბომბაო (ზუგდიდის ქალაქის კომბინატი და მიმდებარე უბანი - რედ.), მერე გაირკვა, რომ თურმე კოპიტნარი დაუბომბავთ (ზუგდიდი, ♀).

რუსები საჩხერეში რომ შევიდნენო, საჩხერის გამგებელი შეხვდა ოფიცრობას, უთხრა: "ომი-მშვიდობა მე არ ვიცი, სტუმარი ღვთისაა". წაიყვანა ისინი სახლში, ორი დღის განმავლობაში ასმევდა და ამ დროის მანძილზე გაიტანეს მთელი ბაზა, გადაამალეს. მეორე იყო ის, რომ ნათესავმა დარეკაო ქუთაისიდან... რომ მოკლულ ქართველებს შორის იპოვეს რამდენიმე ზანგიც, რაც იმის მანიშნებელია, რომ ამერიკელი ინსტრუქტორები ჰყავდათ (თბილისი, ♂).

ჭორი იყო, კახა ბენდუქიძეა დაჭერილიო, ხაინდრაჟა, ბეჟუაშვილიც. გენერლებიც იყვნენ კიდევ დაჭერილებიო, ის ჭორი ახლაც დადის, რომ სააკაშვილი თავს იკლავდა... "საერთაშორისო" ჭორებიც იყო, რომ პუტინს და მედვედევს განხეთქილება ჰქონდათ (თბილისი, ♀).

ბევრს ღვთისმშობლის სჯეროდა. ბევრგან მხმენია, რომ საქართველოს, როგორც ღვთისმშობლის წილხვედრ ქვეყანას, დაიცავსო უფალი (ზუგდიდი, ♀).

ფსიქოლოგიური თვალსაზრისით საინტერესოა საკუთარი რეგიონის თუ ქალაქის მნიშვნელობის გაზვიადება და აგრეთვე წარმოდგენები ფარული გარიგებების შესახებ:

იყო ჭორი, რომ სააკაშვილმა დათმო კოდორი ზუგდიდის სანაცვლოდო... (ზუგდიდი, ♂).

ბათუმი იმიტომ არ დაბომბესო, რომ აბაშიძემ სთხოვა, ნუ დაბომბავთო (♀, ბათუმი).

როცა ფოთი დაიბომბა, მეგობარმა ბათუმიდან დამირეკა, აქ ჩამოდიო. იმათ ჰქონდათ აბსოლუტური რწმენა შინაგანი, რომ აჭარას არავინ არ დაემუქრება, რადგან ასლანი ჩააწივებს, რომ არ გააფუჭებინოს აჭარა... (ფოთი, ♂).

აქ ვაისმოდა: "გადაგვარჩინა მ. ხ.-მ", (ზუგდიდელი ბიზნესმენი, მოსკოვში მცხოვრები - რედ.) "გადაგვარჩინა ვილაცამ", "აი მ. ხ.-მ დარეკა..." ბევრს სჯეროდა, რომ მ. ხ.-ს დონეზე წყდებოდა ომის ამბავი (ზუგდიდი, ♂).

მე შევესწარი: ერთი გენერალი იყო, რომელიც აქ გაიზარდა, მესამე საშუალო სკოლა დაამთავრა, ის მივიდა სკოლაში, კედლებს კოცნიდა, დირექტორი მოიკითხა. ამიტომაც დაისაჯა, რუსეთის ციხეში ზის ერის დალატისთვის... (ფოთი, ♀).

ფსიქოლოგია

ჩვენს მასალებში ბევრი მოიპოვება კარგად ცნობილი სოციალურ-ფსიქოლოგიური კანონზომიერებების ილუსტრაციები. ს. შახტერმა ჯერ კიდევ 1959 წელს ექსპერიმენტულად აჩვენა, რომ შიშის პირობებში ადამიანს უჩნდება სხვა ადამიანებთან ურთიერთობის, ერთად ყოფნის სურვილი, ანუ ფსიქოლოგიური ტერმინოლოგიით, ამ დროს ძლიერდება აფილიაციის ტენდენცია. ლ. ფესტინგერის სოციალური შედარების თეორიის მიხედვით კი, აფილიაციის ტენდენციას ზრდის არა საკუთრივ შიში, არამედ ნებისმიერი უჩვეულო სიტუაცია - ადამიანი ცდილობს, სხვებზე დაკვირვების საფუძველზე

გამომიშავოს ქცევის სტრატეგია; ამიტომ უჩვეულო სიტუაციაში იგი მიიღწევის ურთიერთობისაკენ არა ნებისმიერ ადამიანებთან, არამედ ისეთებთან, რომლებიც მისნაირ მდგომარეობაში იმყოფებიან, ამასთან, არჩევს ლიდერს, ავტორიტეტს. შემდგომ გამოკვლევებში აღმოჩნდა, რომ ორივე მიდგომა სწორია – აფილიაციის ტენდენციას აძლიერებს როგორც შიში თავისთავად (ზოგ სიტუაციებში), ისე უჩვეულო სიტუაციაში მოხვედრა. ჩვენს შემთხვევაში იყო შიშიც და უჩვეულო სიტუაციაც (ომის მდგომარეობა, დამეთანხმებით, ჩვეულ სიტუაციათა რიცხვს არ განეკუთვნება). შესაბამისად, შეხვედრების მონაწილეებმა გაიხსენეს არაერთი ეპიზოდი, რომელიც თავსდება როგორც შახტერის, ისე ფესტინგერის, უფრო ხშირად კი ორივეს სქემებში:

მეზობლებთან, რომელთაც სხვა დროს მარტო გამარჯობას ვეუბნებოდი, ჩახუტებულები ვიყავით ერთ ეზოში; ჭამითაც ერთად ვჭამდით... (კარალეთი, ♀).

დარეკა ერთმა ნათესავმა და მითხრა: “მოდი, ერთად ვიყოთ, მანქანაში ჩავსხდეთ, ვიაროთ ქალაქში, ოღონდ ერთად ვიყოთ!” (თბილისი, ♂).

იმ დღეებში ფოთში იყო გრძნობა, რომ ყველა ერთად უნდა ვიყოთ – ნათესავი, მეზობელი, ახლობელი... ამან შეიძლება ფსიქოლოგიურად გადაგვატანინა ეს მძიმე დღეები... (ფოთი, ♀).

გორი რომ იბომბებოდა, დამირეკა ერთმა ნაცნობმა ვოვომ, რომელიც დიდი ხანია არ მყავდა ნანახი, ალბათ 3-4 წელი კონტაქტი არ გვქონია, პოდა, საღმის გარეშე, გაყინული ხმით მეკითხება: “რა არის, მორჩა ყველაფერი ამ ქვეყანაში?” მე შევეცადე, დამემშვიდებინე, ცოტა დაწინარდა... მერე კიდევ დამირეკა და მითხრა, კიდევ კარგი, მაშინ შენ დაგელაპარაკეო... (თბილისი, ♂).

არ ვიცოდი, ზუსტად სად წავსულიყავი... თუ საპირისპირო მიმართულებით მიმავალ მანქანას დავინახავდი, მეც მანქანის მოტრიალება და უკან მობრუნება მიხდებოდა... (ზუგდიდი, ♀).

საერთოდ, ჩვენი მონაცემები სოციალური ფსიქოლოგიის თვალსაზრისით მდიდარ მასალას იძლევა. მოგვყავს რამდენიმე მაგალითი:

ექსტრემალურ სიტუაციაზე რეაქციები:

იმ მომენტში, როცა ქალაქი დაიბომბა, მეგობრები ერთად ვისხედით და ვსაუბრობდით. ყველას ჰქონდა სხვადასხვა რეაქცია: ზოგმა ლოცვა დაიწყო, ზოგი ლოგინის ქვეშ შეძვრა და ამას ყველაფერს რომ ვუყურე, ამიტყდა ისტერიული სიცილი... (ფოთი, ♀).

ე.წ. “გადამისამართებული აქტივობა“ (როცა ადამიანი ძლიერი სტრესის პირობებში იმყოფება და, ამასთან, უძლურია გაუმკლავდეს სტრესის მიზეზს (ჩვენს შემთხვევაში რუსეთის შემოჭრას), იგი ხშირად მიმართავს რაღაცა სხვა, ნეიტრალურ ქცევას):

II აგვისტოს მთელი ღამე სახლს ვალაგებდით და მერე გავიგეთ, რომ ძალიან ბევრი აკეთებდა ამას იმ მომენტში. ჩვენთვის ეს განტვირთვა იყო რაღაცნაირად... (თბილისი, ♀).

ინფორმაციის სელექციური აღქმა:

ჩემ სასარგებლოდ რაც იყო, მჯეროდა იმის, რაც არ იყო, მიმაჩნდა, რომ რუსეთის გადმოცემულია... (თბილისი, ♂).

სიტუაციის ინტერპრეტაციის ცდა არასაკმარისი ინფორმაციის პირობებში:

რუსეთის ქმედება შევაფასე, როგორც იდიოტური, მერე დავიწყე ფიქრი, მაინც რატომ მოიქცნენ ასე... ცხადი იყო, რომ არაფერს კარგს ეს ყველაფერი რუსეთს არ მოუტანდა, მორალურ ასპექტებს რომ თავი დავანებოთ. მერე ვარაუდი შევიმუშავე, რომ შესაძლოა ვინმე ასტროლოგის, ექსტრასენსის ან ვიღაც მსგავსის გავლენით დაიწყო ეს კამპანია, რასპუტინის ტიპის გიჟის გავლენით (თბილისი, ♂).

ძალზე საინტერესოა სავარაუდო სიტუაციისადმი სხვადასხვანაირი ფსიქოლოგიური ადაპტაციის პროცესის დაწყების ორი მაგალითი:

როდესაც ცხადი გახდა, რომ თბილისისკენ მოდიან, ჩემთან ვინც ვიყავით, ვლაპარაკობდით, აი, მოვლენ თბილისში და მერე რა? აქაც რალაცნაირად ვიპოვეთ გამოსავალი. მოვიდოდნენ, დადგებოდნენ და მერე წავიდოდნენ, რას იზამდნენ... (თბილისი, ♂).

სულ რბილდებოდა რუსი ჩემთვის, ის ავტომატიანი და ყელის გამომჭრელი აღარ იყო... ამას ვეგუებოდი, ვეჩვეოდი (თბილისი, ♀).

ქმედებები

ცხადია, აგვისტოს ომმა მკვეთრად შეცვალა საქართველოს მოსახლეობის დიდი უმრავლესობის ცხოვრების ჩვეული რიტმი. ექსტრემალურ სიტუაციაში ქცევის რამდენიმე სტრატეგია გამოიკვეთა. მოსახლეობის დიდმა ნაწილმა საცხოვრებელ ადგილას დარჩენა არჩია, მათ შორის სამაჩაბლოს სოფლებში და სახლებში თუ ახლობლებთან დაძაბულად ელოდა მოვლენების განვითარებას. აქ მხოლოდ ერთი დრამატული მაგალითით შემოვიფარგლებით:

როცა ძალიან მძიმე და გამოუვალი მდგომარეობა დადგა, მამაჩემმა თქვა, მირჩევნია, ჩემს სახლში მოგვედგე, ვიდრე გავიდეო (კარაღეთი, ♀).

ტიპური და გასაგებია სხვაგან მყოფი ოჯახის წევრების სურვილი, შეერთებოდნენ ახლობლებს:

დედაჩემს რომ ველაპარაკე, მითხრა, რომ უკვე თბილისში შემოდიოდნენ და იხიცი თქვა, რა კარგია, შენ რომ აქ არ ხარო. ამაზე აღვშფოთდი და ვფიქრობდი იმაზე, როგორ მოვხვედრილიყავი თბილისში. გზა რადგან არ იყო, ვიფიქრე თურქეთში გადასვლა და იქიდან თბილისში ჩაფრენა (თბილისი, ♀).

ჩემი ძმა წავიდა თბილისში. მეუბნებოდა, ვინმეს გამოყევი და ჩამოდი თბილისშიო. მერე რალაც წუთებში შეიცვალა სიტუაცია და მოვიდა ინფორმაცია, რომ თბილისი უნდა დაიბომბოსო. ახლა მე დაეუწყე ჩემს ძმას რეკვა, ვეუბნებოდი, რომ პირიქით, ის ჩამოსულიყო ზუგდიდში (ზუგდიდი, ♀).

ოჯახური სტრატეგია, რომელსაც ჩემი ქმარი სახავდა, იყო ერთი, რაც თავისთვის გამოიკვეთა – ყველანი უნდა ვიყოთ ერთად (თბილისი, ♀).

მოსახლეობის საკმაოდ მნიშვნელოვანმა ნაწილმა, იმპულსურად თუ გააზრებულად, ქალაქების დატოვება, სადმე გახიზვნა გადაწყვიტა ან მთელი ოჯახით, ან შეილებით. ზოგჯერ ამას პანიკის ელფერი ჰქონდა:

იმ წამსვე ვიღებ ფოტოაპარატს და მივდივარ პორტისკენ, მაგრამ იწყება სტიქიურად ფოთის დაცლა. მანქანები ერთმანეთს არ ატარებენ, ხალხი ქუჩაშია გამოსული. ბენზინგასამართებზე საერთოდ რა ხდებოდა, ვერ მოგვევები (ფოთი, ♂).

წინა დღით, შეიძლება ითქვას, ნახევარი კორპუსი დაცარიელდა, ძალიან დიდი იყო ხალხი გადინება თბილისიდან, არა მარტო იმ უბნიდან, სადაც მე ვიყავი იმ დროს, ვიცოდი, რომ სოლოლაკიდანაც ბევრი გავიდა. იყო დღე, როცა საშინელი დაძაბულობა და შემოსევა იყო მაღაზიებზე, გაიტანეს ყველაფერი, რაც კი შეიძლებოდა (თბილისი, ♀).

თითქმის ყველა, ვისაც მანქანა ჰყავდა, სოფლებში გაიხიზნა. ვისაც არა, მათგან ბევრი იდგა ქუჩებში ჩანთებით და მანქანებს აჩერებდა. მანქანები არ უჩერებდნენ, საშინელი სანახავი იყო... ზოგი მიდიოდა ერევნისკენ, ზოგი – კახეთისკენ. რომ გეკითხათ, ვერც კი გაიპასუხებდნენ, რა უნდოდათ კახეთში. არადა, იქაც იყო დაბომბვები (ზუგდიდი, ♂).

ყველა ცდილობდა, ქალაქიდან გასულიყო სოფლად, სოფელი უფრო სანდოდ მიაჩნდათ. ასეთი სიტუაციების დროს ხომ დიდ ქალაქებზეა ძირითადი აქცენტები გადატანილი და ამიტომაც (♀, ბათუმი).

შვილების გაშვება საზღვარგარეთ იყო ბევრ ჩემს ნაცნობში. აიღეს ბილეთები, ზოგმა ვერ იშოვა. აეროპორტის თანამშრომლის თქმით, 25 000 იძლეოდნენ თურქეთის ბილეთისთვის და ვერ იშოვეს (თბილისი, ♂).

არცთუ ცოტა ჩვენი თანამოქალაქე აქტიურად ჩაერთო საქმიანობაში დევნილების დასახმარებლად.

როდესაც გამოცხადდა, რომ დევნილთა სამინისტროს ესაჭიროებოდა მოხალისეები, იქ გავეშურე... საოცარი განცდა დამეუფლა, რადგან უამრავი მოხალისე მიდიოდა. მიხაროდა, რომ ყველანი ერთად ვიყავით მზად დასახმარებლად და არ გავრბოდით ომის მიუხედავად... (თბილისი, ♀).

პირველივე დღიდან, რომ ჩამოვედი, ვთვლიდი, რომ რაღაც უნდა გამეკეთებინა; მინდოდა, რაღაცნაირად მეგრძნო, რომ ვარსებობ და მეც რაღაცნაირად ვმონაწილეობ. მივედი სოროსის ფონდში და გეკითხე ნაცნობებს, რას აკეთებდნენ. რაც შევძელი, იმას ვაკეთებდი. ფსიქოლოგიის ინსტიტუტშიც ვავეუკეთე მობილიზაცია, რომ ხალხი ჩართულიყო. ვავიგე, რომ იქ მიტანა შეიძლებოდა და ისინი გაანაწილებდნენ. მერე ლალი მირეკავდა, რაღაც აქციებს აწყოფდნენ... აქტივობის მოთხოვნილება და გეგმა მქონდა რაღაცნაირად. იმისთვის, რომ სრული ჩემი უსუსურობა ამაში ჩამედო... ყველაზე კარგად იმ დღეს ვიყავი, როცა რამეს ვავაკეთებდი ლტოლვილებისთვის (თბილისი, ♀).

მედია

შეხვედრების მონაწილეებს სპეციალურად ვთხოვდით, შეეფასებინათ ქართული მედია აგვისტოს ომის პერიოდში. უნდა ითქვას, რომ ბევრი მასალა ვერ მოვიპოვეთ. ამასთან, მედიის მუშაობა დადებითად პრაქტიკულად არავის შეუფასებია; აღინიშნა წამყვანი ტელეარხების მუშაკთა დაბნეულობა, ტენდენციურობა; ფოტის და ზუგდიდის ჯგუფებში განსაკუთრებით იჩინა თავი გაღიზიანებამ ტელევიზიის მიმართ; რამდენიმე მონაწილემ პირდაპირ მიუთითა ჟურნალისტების მიერ ფაქტების ფალსიფიკაციის შემთხვევებზე:

მე საერთოდ არ ვუყურებდი ტელევიზორს. არ ვენდობოდი იმას, რასაც ტელევიზორი გადასცემდა. მოსახლეობას უკვე აღარც სჯერა, სიმათლევ რომ გავიდეს ტელევიზიებით (ზუგდიდი, ♂).

რუსების ყოველი ნაბიჯი დამახინჯებულად, გაზვიადებულად გადმოიცემოდა ხოლმე (ფოთი, ♂).

ასევე იყო განცხადება გორის განადგურების შესახებ. მე მომიწია გორში წასვლა და ვნახე, რომ მხოლოდ რამდენიმე შენობა იყო დანგრეული (ზუგდიდი, ♂).

რუსები რომ წავიდნენ, ტელევიზიით გადაიკა, რომ აქა და აქ აღმოაჩინესო ტანკსაწინააღმდეგო ნაღმები. ეს ინტერვიუები ჩაიწერეს ჩემი სოფლის მეზობლებისაგან. სინამდვილეში ეს ნაღმები იყო სასწავლო, სადღაც თხრილში იყო გადაყრილი და არავითარ საფრთხეს არ წარმოადგენდა. უბრალოდ, ხალხს ასე ათქმევინეს. ეგ ისეთივე ამბავია, რომ თქვეს, აფხაზებმა დაცხრილესო ავტობუსი და მიდიოდა ამის გადაღება. რა იცოდი, შე ოჯახაშენებულო, როდის დააყაჩაღებდნენ იმ ავტობუსს, სად მიუსწარი ამას?! სამარცხვინო არ არის?! (ზუგდიდი, ბ).

ჩვენმა ჟურნალისტმა გააკეთა სიუჟეტი, რომელშიც ხალხი ამბობს, რომ ისინი აფხაზებმა გამოყარეს სოფლიდან. სოფელ ზედა ეწერში ცხოვრობს ჩემი ახლობელი, მან იცნო თავისი სოფლის ერთ-ერთი შენობა. ხალხს ალაპარაკებდნენ, რომ თითქოს აფხაზეთში რაღაც მოხდა – სინამდვილეში კი სიუჟეტი იყო გადაღებული სოფელ ეწერში (ზუგდიდი, ბ).

რუსები, ოსები, კაზაკები...

ოსების მიმართ უარყოფითი დამოკიდებულება, ისიც არცთუ მკვეთრი ფორმით, გამოვლინდა მხოლოდ სამაჩაბლოდან დევენილებში:

ოსურ არხზე ერთი ქალბატონი გამოვიდა, მასწავლებელი, გვარი ნამდვილად არ მახსოვს, ცხინვალის ერთ-ერთ სკოლაში ასწავლიდა და ზუსტად აი ეს სიტყვები თქვა: *рыжикские фашисты*. ნამდვილად მშვიდობის მომხრე ვარ, მაგრამ იმდენად ამეშალა იმ ქალბატონზე ნერვები, მე თვითონაც მასწავლებელი ვარ და არასოდეს არ მითქვამს არც ოს ბავშვებთან და არც ქართველებთან, რომ ისინი არიან ერთმანეთის მტრები (კარალეთი, ♀).

ესენი იყვნენ შემოსულები, შემოცვენილები ჯავიდან და როკიდან და რა ვიცი, მთის ოსები იყვნენ შემოსულები. გაძარცვავდნენ და წაიღებდნენ. ზოგი არც ძარცვავდა, ეგრევე ცეცხლს უკიდებდნენ და ყველაფერს შიგ წვავენ (კარალეთი, ♀).

ამასთან, ოსი ერის მიმართ მტრული დამოკიდებულება პრაქტიკულად არ გამოთქმულა, პირიქით, რამდენიმე მონაწილემ აღნიშნა, რომ ოსებთან საერთო ენის გამონახვა სავსებით შესაძლებელია.

ისეთი წარმოდგენა მაქვს, რომ ჩვენს მთავრობებს არ უნდათ, რომ მოავგარონ ერთმანეთში სიტუაცია, თორემ ხალხი ყოველთვის გამონახავს საერთო ენას (კარალეთი, ბ).

- რომ დაბრუნდეთ, ოსებთან ერთად შეძლებთ ცხოვრებას?
- ისინი ზემოდან დაგვიწყებენ ცქერას. ისე კი გვინდა.
- რამე სიძულვილი გაქვთ?
- სიძულვილი არა.
- ზემოდან რატომ დაგვიწყებენ ყურებას? გიცქერდნენ ოდესმე ასე?
- ადრე არა, არავის უთქვამს, რად ჩამოდიხარ ცხინვალში, შენ ქართველი ხარო, მაგრამ, მერე უკვე... (კარალეთი, ბ).

ერთად ცხოვრება შესაძლებელია და იმიტომაც შესაძლებელი, რომ არც ერთი ქართული ოჯახი არ არის, რომ ოსი ნათესავი არა ჰყავდეს, ან რძალი უნდა ყოფილიყო, ან სიძე იქნებოდა, ან ვიღაცა, არ იქნებოდა ისეთი საახლობლოში, რომ ოჯახში ქართველი არა ცხოვრობდა და ოსი არა ცხოვრობდა (კარალეთი, ბ).

ამრიგად, შეიძლება ითქვას, რომ ოსური მხარე ქართულ საზოგადოებრივ აზრში არ წარმოადგენს დამოუკიდებელ აქტორს არც აგვისტოს ომში, არც, როგორც ამას სხვა გამოკვლევები აჩვენებს, კონფლიქტში საერთოდ. სხვათა შორის, ეს გარემოება თვით

ოსებში გაღიზიანებას იწვევს (ამას ვამბობ, როგორც ქართულ-ოსური არასამთავრობო ორგანიზაციების რამდენიმე შეხვედრის მონაწილე - გ. ნიჟარაძე). ოსური ვერსიით, მთავარი აქტორი სწორედ ოსი ხალხია, რომელიც დამოუკიდებლობისათვის იბრძვის, რუსეთი კი ამ ბრძოლაში მხოლოდ ძლიერი მოკავშირის როლს ასრულებს, როგორც აშშ - საქართველოსათვის.

თქმა არ უნდა, რომ საქართველოში კონფლიქტის მთავარ აქტორად რუსეთი აღიქმება. ამასთან, რუსეთისადმი დამოკიდებულება არაერთგვაროვანია. მრავლად გვხვდება მკვეთრი გამონათქვამები; ზოგი მათგანი უკვე მოვიყვანეთ, აი, კიდევ რამდენიმე:

ვერ წარმოვიდგენდი ვერასოდეს, რომ ასე შემძულდებოდა ერი, როგორც რუსები შემძულდა. ეს კლასიკური სქემაა, როცა რაღაც მნიშვნელოვანი ხდება, დამოკიდებულება მკვეთრად უარყოფითისკენ ან დადებითისკენ იწვევს და მერე ნელ-ნელა ბრუნდება, მაგრამ იმავე დონეზე არ მიდის, რაც იყო (თბილისი, ♀).

ესენი რომ აქ იდგნენ, ღირსებაშელახულად მიმაჩნდა თავი და, მე მგონია, უმრავლესობა ასე ფიქრობდა. შემოვდივარ ჩემს ქალაქში და დვას რუსის ჯარი, ოკუპირებული ვარ... (ფოთი, ♀).

ამგვარ გამონათქვამებთან ერთად საკმაოდ მრავლად გვხვდება სხვაგვარებიც, რომლებშიც გამოხატულია ან უშუალოდ შეხვედრის მონაწილის პოზიცია, ან მის მიერ სხვებისაგან გაგონილი შეხედულებები და ეს შეხედულებები რუსეთის მიმართ, სულ ცოტა, არამტრულია. ამას ახსნა სჭირდება.

რუსეთისა და საქართველოს ორასწლიან თანაარსებობას რუსულ-საბჭოთა სახელმწიფოში, როგორც არ უნდა ვაფასებდეთ საქართველოს ისტორიის ამ პერიოდს, უკვალოდ არ ჩაუვლია. შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ბევრისათვის, განსაკუთრებით მათთვის, ვინც ვერ მოახერხა კარგი ადაპტირება დამოუკიდებელ საქართველოში, საბჭოთა პერიოდი ასოცირებულია საკმაოდ უზრუნველ ცხოვრებასთან, რომლის გარანტი სწორედ რუსეთი იყო. საფიქრებელია, რომ მოსახლეობის გარკვეული ნაწილისათვის რუსეთის მიერ საქართველოს ოკუპაცია არ აღიქმება, როგორც კატასტროფა, რაც რამდენიმე ფაქტორითაა განსაზღვრული. ერთი, ესაა რუსებთან ურთიერთობის გამოცდილება, ჩვევები და სტერეოტიპები (ამგვარი ტიპისა: “რუსს ერთი დააღვინე და შენია...”). ამას უკავშირდება მეორე ფაქტორი, რომელზედაც უკვე გვქონდა ლაპარაკი - მოსახლეობის გარკვეულ ნაწილში არსებობს რუსეთის სტერეოტიპი, როგორც უძლეველი “სტიქისა”, რომელთანაც ბრძოლას აზრი არა აქვს, მაგრამ მასთან გარიგება კი შეიძლება. გარკვეული როლი ითამაშა აგრეთვე იმ გარემოებამ, რომ, როგორც ამას ბევრი მონაწილე აღნიშნავს რუსეთის მიმართ დამოკიდებულების მიუხედავად, რუსი სამხედროები ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მოსახლეობას კორექტულად ექცეოდნენ (თუმცა აქ ერთი მომენტი ალსანიშნავი: რამდენიმე მონაწილის თქმით, სამეგრელოში რუსეთის მიმართ დამოკიდებულება საგრძნობლად გაუარესდა მას მერე, რაც რუსებმა ვერტმფრენიდან გადმოყარეს ანტიქართული, მეგრულ-სეპარატისტული ხასიათის პროკლამაციები). ამასთან, საინტერესოა, რომ რუსი სამხედროების ქცევის შეფასება სამაჩაბლოს ტერიტორიაზე წინააღმდეგობრივია:

თუ მოხდებოდა, რომ ქართველები პასუხს ვასცემდნენ, იმ შემთხვევაში რუსები ჩაეროდნენ. მაგრამ თუ ოსი ან მოიპარავდა, ან ვიღაცას ესროდა ან მოკლავდა, გაჩუმიდებოდნენ (კარაღეთი, ♀).

რუსები არ ძარცვავდნენ და ვინც ძარცვავდა, რუსები იმ ოსებს ხოცავდნენ. აი, მანქანაზე რომ რამეს შეამჩნევდნენ, ბარგი თუ მიჭონდა, იმ ოსებს ხოცავდნენ (კარაღეთი, ♂).

მოგვყავს ოკუპანტების მიმართ შემგუებლური ქმედებებისა და შეხედულებების მაგალითები:

ვარ ზესტაფონში, მოვიდა ვიღაც სოფლის მაცხოვრებელი და ამბობს, რომ ქუთაისში უკვე რუსის ტანკები შემოვიდნენ და ხალხი სიხარულით ხვდებოა. მას, რა თქმა უნდა, დასცინეს, რას ბოდავო, თუმცა ის მაინც არ იშლიდა და სხვამ კი ისიც დაამატა, რომ თავის გადარჩენისთვის თვითონაც ასე მოიქცეოდა (თბილისი, ♀).

მე დავინახე კაპიტულანტური დამოკიდებულება საზოგადოების გარკვეული ნაწილის მხრიდან, განსაკუთრებით როცა რუსები ივოეთთან იდგნენ. ოკუპირებულ ტერიტორიებზე ხალხი ხვდებოდა და საჭმელს აწვდიდა რუს ჯარისკაცებს, ასწავლიდნენ ქართველი ჯარისკაცების მისამართებს და ტყვია-წამლის ადგილსამყოფელს. ხალხი ელოდებოდა, როდის შემოვიდოდნენ და დაამხოებდნენ მთავრობას (თბილისი, ♂).

რუსული არმია თავის თავს “გამათავისუფლებელ არმიას” უწოდებდა, აქ რომ შემოვიდა, ყოველთვის ასე უწოდებდა. მათ თითქოს გარკვეული საზოგადოებრივი მხარდაჭერის იმედი ჰქონდათ. ასეთი შთაბეჭდილება დავგრძეობ და ესაა ყველაზე ცუდი (ფოთი, ♂).

შესაძლოა, ასეც მომხდარიყო: რუსეთი შეცვლიდა მთავრობას და დასვა მადლი გიორგაძეს. დადიოდა ასეთი ჭორები, თითქოს გიორგაძე აფხაზეთში იყო და ემზადებოდა შემოსვლისთვის. ამბობდნენ, ყოველ საღამოს გადმოდიხარ (ზუგდიდი, ♂).

ერთი ქალბატონი მირეკავს ნაბადიდან, უნარშეზღუდული ბავშვის დედაა, ვერ გავიგო რა უნდათ ამ რუსებთან, შემოვიდა ეხლა, საჭმელი ვაჭამე, ორი კოლოფი სიგარეტი ვუყიდე, წავიდა და არაფერი უთქვამსო. ქალიშვილი ხო გყავს სახლში, ეგეც გააყოლე-მეთქი და საერთოდ არაფერს გეტყვის, ჩაგეხუტება და წავა... (ფოთი, ♂).

ოთხი რუსი ჯავშანმანქანით წყლის დასალევად გაჩერებულა კინოთეატრთან, საერთოდ არ ყოფილან აგრესიულები, პირიქით, დაუცველების შთაბეჭდილებაც კი დაუტოვებიათ. იმდენად უმწუოდ გამოიყურებოდნენ, რომ საერთოდ არ ჰგავდნენ დასაპყრობად მოსულ ხალხს. დაცვის ბიჭებს სურვილი გასჩენიათ, საკვებით გამასპინძლებოდნენ, მაგრამ საბოლოოდ მაინც არ გამასპინძლებიან. ჩვენებს უთქვამთ, ომი არ გვინდაო, იმათ უპასუხიათ, ომი არც ჩვენ გვინდაო (ზუგდიდი, ♀).

ნაწილი ამბობს, მიუხედავად იმისა, რომ ჩვენ კოლხები ვართ, ძალიან კარგი იქნებოდა რუსების შემოსვლა. კარგად ვიყავით მათთანო. ძალიან ძველმოდური შეხედულებებია (ზუგდიდი, ♀).

რუსებმა რომ დაიკავეს მთელი დასავლეთი საქართველო, ამან გამოიწვია აფხაზეთის, მაროდიორების და სხვა ამგვარი საფრთხის შეჩერება. ერთი სიტყვით, რუსეთის რევულარულმა ჯარმა დაგვიცვა მაროდიორობისაგან (ზუგდიდი, ♂).

რუსების მიმართ არაერთგვაროვანი დამოკიდებულების საპირისპიროდ, კაზაკებისადმი დამოკიდებულება ცალსახაა – დომინირებს შიში და სიძულვილი, განსაკუთრებით სამაჩაბლოდან დევნილებში, რომელთაც მათთან უშუალო შეხება ჰქონდათ:

შეიძლება, უბრალოდ ჩემი სტერეოტიპია, მაგრამ ყოველთვის ვფიქრობდი, ოღონდ კაზაკი ან ჩრდილო კავკასიელი არ შემეჩხვოს და რუსი უფრო ნორმალურია, ისეთი საშიში არ არის (თბილისი, ♀).

ისინი იყვნენ შავი კაზაკები, იმათი სული მოასპო ღმერთმა, ღმერთო მაპატიე, რომ დავიწყველე... ვისაც ასწრებდნენ, ხოცავდნენ (კარაღეთი, ♀).

...სამი დღის შემდეგ თქვეს, უკვე კაზაკები და რუსები შემოდიანო, წადითო, ნულა დარჩებითო. უკვე ამათაც იფიქრეს, რაღა აზრი ჰქონდა დარჩენას, შეეშინდათ, კაზაკებზე ისეთი საშინელებები ჰქონდათ გავონილი (კარაღეთი, ♀).

...ჩვენთანაც ბევრი ოსი ცხოვრობდა და რომ შემოვიდნენ კახაკები, თვითონაც შეეშინდათ, თავიანთი ცოლებისთვის, დედებისთვის არაფერი ეკადრებინათ; ზოგი ჩემთან ერთად წამოვიდა და ვიყავით დევნილები. საერთოდ, უსუსურები იყვნენ, თვითონაც დაუცველები აღმოჩნდნენ. მერე დაბრუნდნენ ჩვეულებრივ.

რუსი ქალი იყო ერთი, ერედვში, მარია ერქვა, ეგონა, რომ რუსი შემოვა და არაფერს მეტყვიანო, მაგრამ ისე ცემეს, რა ვიცი, რუსი იყო, კახაკი იყო, კი ცემეს და... რუსების არც მაშინ მეშინოდა და არც ახლა მეშინია, მგონია, კულტურული ხალხია რუსები-მეთქი, მაგრამ კახაკების მეშინია რაღაც სასწაულად (კარაღეთი, ♀).

ბოლოთქმა

გამოყენებულმა ხარისხობრივმა მეთოდებმა საკმაოდ მდიდარი სურათი მოგვცა. მთელ საქართველოზე მისი განზოგადება, რასაკვირველია, უმართებულო იქნებოდა, მაგრამ მაინც ვთვლით, რომ ქართული საზოგადოებრივი აზრის ძირითადი თემატიკა ჩვენს მასალებში მეტ-ნაკლებად სრულადაა წარმოდგენილი.

ცალკე უნდა გამოიყოს სამაჩაბლოდან დევნილი პირებისაგან დაკომპლექტებული ფოკუს-ჯგუფების მასალა. აქ გამოთქმული მოსაზრებები ერთგვაროვანია და უადრესად დამთრგუნველი. უბრალო გლეხებს, რომლებსაც წლების განმავლობაში “ნახევრად ომის” სიტუაციაში უხდებოდათ ცხოვრება, რომლებმაც მოახერხეს ამ უმძიმესი პირობებისადმი რაღაცნაირი ადაპტაცია, თავს სრული კატასტროფა ატყდებათ – “ვიღაცების” მიერ ატეხილი “ნამდვილი” ომი, მშობლიური მიწიდან აყრა, გაურკვეველი მომავალი და თანმდევი ფსიქოლოგიური პრობლემები – დეპრესია, უიმედობა, რომელთა ფონზე ადგილი აღარ რჩება რეფლექსიისა და ანალიზისათვის...

სხვა ფოკუს-ჯგუფებში მოპოვებული მასალა უფრო მრავალფეროვანია. თუმცა ერთი რამ ცალსახაა – ომს არავინ ელოდა, მით უმეტეს, ამგვარი შედეგებით. ამ კოგნიტურ-ემოციური ჩარჩოს ფარგლებში კი იკვეთება სხვადასხვა დისკურსები, ორიენტაციები, ტენდენციები... “ბლიცკრიგის” მომხრეები (ომის დასაწყისში) და პაციფისტები, ხელისუფლების მომხრეები და მოწინააღმდეგეები, ლიდერები და ლიდერების მაძიებლები, აღშფოთებულები და დათრგუნულები, იმპულსურები და დაფიქრებულები, პრო- და ანტიდასავლურად განწყობილები, საკუთარ თავსა და ოჯახზე მზრუნველები და სხვების დახმარებაზე ორიენტირებულები, რაციონალისტები და ჭორებს აყოლილები, რუსეთის მიმართ შეურიგებელნი და შემრიგებელნი... ერთი სიტყვით, როგორც ეს ყოველთვის ხდება, ექსტრემალურ სიტუაციაში ადამიანების, ცალკეული ჯგუფებისა და მთელი საზოგადოების ფარული და მოულოდნელი, დადებითი და უარყოფითი ნიშნები გამოვლინდა. აგვისტოს ომი უფრო დრამა და მრავალმხრივ ანალიზსა და განსჯას მოითხოვს; იმედს ვიტოვებთ, რომ ჩვენი მასალაც გარკვეულ წვლილს შეიტანს ამ საქმეში.

Восприятие войны в грузинском обществе

Данное исследование было проведено Международным центром по конфликтам и переговорам в рамках Программы по усилению и развитию гражданского общества. Программа осуществляется при поддержке фонда EED.

События августа 2008 года стали переломным этапом в истории современной Грузии. Грузино-российская война является четвертым по счету силовым конфликтом после обретения Грузией независимости. Хотя его масштабы качественно отличаются от всех остальных: по охвату территории (воздушные налеты со стороны российской авиации осуществлялись фактически на всей территории Грузии) и политическому контексту (межгосударственное противостояние, в котором оказался вовлечен Евросоюз, США, что придало конфликту международный характер). Прекращение же огня стало возможным исключительно благодаря подключению международных акторов.

Наряду с политическим и международным измерением, интересным представляется рассмотрение социально-психологического аспекта этой войны, что мы и сделали. Мы акцентировали свое внимание на существующие в период войны настроения, чувства, страхи и ожидания. Хотелось бы отметить, что и сегодня чувствительность относительно войны столь высока в обществе, что сюжет об имитированной российско-грузинской войне подготовленный телекомпанией «Имеди» вызвал сильный страх, растерянность и панику. Сегодня общество находится в состоянии ожидания войны, страха, что может занова повториться все пережитое. В нашем исследовании хорошо видно то, что пережило население в период августовской войны.

«Восприятие войны в грузинском обществе» - качественное исследование. Анализ был проведен на основе материала фокус-групп в разных городах Грузии, которые оказались под угрозой в период войны или же были объектом бомбежек. Всего 7 фокус-групп было проведено: 2 в Тбилиси, участниками были представители неправительственных организаций и военные журналисты (сентябрь 2008 г.), Батуми, в которой участвовали журналисты (май 2009 г.), Зугдиди – с участием журналистов и представителей неправительственных организаций (июнь 2009 г.), Поти – с участием журналистов (июнь 2009 г.), 2 фокус-группы в Гори, в одной из которой участвовали вынужденно перемещенные лица из Каралети, во второй – жители тех сожженных сел, которые были возвращены обратно (июнь-июль 2009 г.).

Исследование состоит из нескольких частей: предконфликтные ожидания, первые дни, чувства – надежды, страхи, психология, действия, СМИ; русские, осетины, казаки...заклочение.

«Восприятие войны в грузинском обществе» представляет собой анализ личных историй об августовской войне.

Население Грузии в период августовской войны

1. Предконфликтные ожидания

В проведенных социологических исследованиях, начиная с периода абхазской войны до августовского конфликта, ясно вырисовывается тенденция сокращения числа сторонников возвращения потерянных территорий с помощью использования силы. Однако данные настоящего исследования показывают, что если возникает альтернатива – возвращение территорий или

неиспользование силы - возвращение территорий чаще перевешивает, впрочем, при условии минимальных жертв, в кратчайший срок и т.д.

Раньше думала, если будет война, то будем стрелять. Силовая стратегия – один из методов разрешения проблемы. Хотя это – крайняя мера. (♀ Тбилиси)

Первоначальные реляции, передаваемые СМИ, создавали именно подобное впечатление – южноосетинская проблема успешно разрешается, притом быстро и эффективно, что и породило «эмоциональный дискурс», отмеченный радостью и воодушевлением.

Когда впервые услышала, что война в Цхинвали началась, я лично обрадовалась – в конце концов, эта проблема когда-нибудь должна разрешиться. Мирным путем на протяжении стольких лет ничего не получалось. Я надеялась, что хоть военным путем конфликт будет решен. (♀ Зугдиди)

Один из участников Тбилисской встречи вспоминал, что 8-го августа его знакомый, образованный и интеллектуальный человек, так прокомментировал события: «очевидно, что Южная Осетия – гнойник, который надо удалить хирургическим методом».

Понятно, что на фоне последующего развития событий - подобные настроения вскоре сошли на нет. Однако с самого начала, наряду с позитивным «эмоциональным дискурсом», проявился и негативный.

До объявления о военном положении по телевидению, я уже знала от знакомого военного, его вызвали и он нам сказал, чего-то плохого следует ожидать... (♀ Батуми)

Неприемлемость кровопролитной войны для гражданского населения подтверждается также и воспоминаниями участников Зугдидской встречи о страхе, который они пережили во время начала работ по реконструкции местной больницы в 2007 году – тогда говорили, что это происходило в рамках плана подготовки к войне.

Наряду с этим, отдельные участники отметили, что в целом ожидание войны у них было, хотя приводили довольно сомнительные аргументы:

До начала войны думал, что она начнется, и скажу почему: предки говорили, когда мальчики рождаются чаще, это к войне. До начала войны в Абхазии число новорожденных мальчиков возросло. До начала августовской войны, также заметил, что рождаемость мальчиков увеличилась, поэтому у меня было предчувствие начала войны. (Зугдиди, ♂)

Грузинское население Южной Осетии события, развернувшиеся в предвоенный период и 7-8 августа, в основном не восприняло как нечто необычное; эти события были восприняты как очередное, «рутинное» обострение ситуации, что случалось и раньше. Определенные подозрения вызвала отгрузка товаров из магазина «Элит электроникс» в первых числах августа. Впоследствии этот факт стал одной из причин резкой критики в адрес правительства.

Почему нас не предупредили? Что лучше, люди или холодильники?! (Каралети ♀)

Таким образом, по нашим данным, в предвоенный период в общественном мнении выделялись две тенденции: одни считали, что короткая, бескровная операция для возвращения территорий

допустима и даже желательна, для других же - военные действия означали лишь ужас и смерть. В целом же, августовские события для гражданского населения оказались полной неожиданностью.

1. Первые дни

Во всех опросах, проведенных в Грузии на тему конфликтов, доминирует мнение, что разрешение абхазского и южноосетинского конфликтов зависит от воли иностранных государств, прежде всего России; союзники Грузии - США, НАТО, Евросоюз (хотя дееспособность последнего оценивалась сравнительно невысоко), должны оказывать влияние на Россию, чтобы вынудить ее согласиться на восстановление территориальной целостности Грузии. Естественно, августовская война рассматривалась в этом контексте – на всех встречах вспоминали настроения того времени: нападение на Цхинвали не могло произойти без санкции больших государств. Отметим попутно, что «аналитические суждения» в основном высказывались мужчинами:

Считал, что Россия и Америка совершили сделку, по которой Россия уступала т.н. Южную Осетию (Батуми ♀).

Я тогда верил, что с русскими у нас были определенные договоренности. В противном случае, это было похоже на безумие, впрочем так оно и было... (♀ Поти)

Реакция была такой – есть реальная договоренность между Путиным и Америкой, и решили, что Южную Осетию отдают нам, ну и надо немного повоевать для виду... (Поти, ♂).

Конечно же, и по этим вопросам не было единогласия:

Я решил, что взятие Цхинвали нам не сойдет с рук. Поэтому я был напряжен и пессимистично настроен... (Тбилиси, ♂).

Можно сказать, что интерпретация событий проистекала в соответствии с политическими симпатиями, особенно после того, как начали приходить тревожные сведения об отступлении грузинских военных формирований, а затем о бомбардировке и оккупации большей части территории Грузии Россией. События так быстро следовали один за другими, что общественное мнение не успевало «перерабатывать» информацию, хотя все же на фоне всеобщей растерянности и тревоги, выявились два вектора – антиправительственный и антироссийский. При этом, разделение общества по этому признаку лишь частично совпадало с существующим в довоенный период разделением на сторонников правительства и оппозицию. Это, в значительной степени, относится к «антирусскому лагерю», где можно было найти множество людей, сочувствующих оппозиции.

Однако радикально настроенные сторонники оппозиции выдвигали тяжелые обвинения в адрес правительства и лично М. Саакашвили, возлагая на них всю ответственность за произошедшее:

«Антиминистры» говорили, что наши начали первыми и все, что случилось – наша вина; первые бомбы, которые упали, были нашими и т.д. (Тбилиси, ♂).

Хотя, по нашим данным, в адрес правительства преобладали другого рода обвинения:

Было ощущение ужасной незащищенности. Потеряли контроль над собственной жизнью... (Зугдиди, ♀).

В основном паника была вызвана неинформированностью, люди не знали как защитить себя, не знали, находились ли мы в военном положении; фактически мы были незащищены (Батуми ♀).

У меня был протест, почему правительство не защищает население? Почему российские танки разгуливают по улицам Зугдиди? (Батуми ♀).

Было ощущение беспомощности в тот момент, когда бомбили Поти, было ощущение того, что нет государства. (Поти, ♂).

Самые драматические моменты начала оккупации часто ассоциируются с телевизионными выступлениями конкретных представителей власти:

Когда 9 августа увидел лицо Ломая, понял, что все потеряно; 8 августа тот же Ломая говорил, что все шло хорошо. (Батуми ♀).

У министра обороны было совершенно потерянное лицо, он сказал, что только что вернулся из Гори, однако, толком не мог объяснить, что происходило... (Тбилиси, ♀).

Многие участники вспоминали тяжелое впечатление, вызванное, объявлением, сделанным председателем парламента:

Выступление Бакрадзе было эмоциональным и каким-то удивительно неполитическим... Я чувствовала себя беспомощной и растерянной, и вдруг то же самое вижу в человеке, от которого жду чего-то ободряющего... (Тбилиси, ♀).

Страх появился после выступления Бакрадзе. Должны, мол, воевать ножами и вилками – значит все погибло... (Зугдиди, ♀).

Когда выступает председатель парламента и говорит, сделайте что хотите – встречайте оккупанта топором или ножом, и спасайте себя сами, зачем удивляться, если у кого-то возникнет чувство страха? (Поти, ♀).

Справедливости ради стоит отметить, что реакция на упомянутое обращение была не однозначной:

Мы, гальцы, знаем что такое вынужденное переселение. Мне лично понравилось выступление Бакрадзе. Хорошо было бы, если нас в Гали тогда кто-то заранее предупредил. После обращения Бакрадзе мы стали более мобилизованными (Зугдиди, ♂).

Положительно были оценены и некоторые другие выступления:

Очень хорошее и положительное впечатление вызвало выступление Аласания на заседании Совета безопасности ООН. Я чувствовала гордость, что у нас есть такой человек, который на высоком уровне, профессионально информирует мир о Грузии. (Тбилиси, ♀).

В основном отрицательное отношение было к организованным в этот период концертам и другим массовым мероприятиям, хотя и эти настроения были неоднозначны. Интересно, что в качестве объекта раздражения называется не только правительство, но и участвующие в мероприятиях люди.

Тогда, когда население не знало, что делать, а на проспекте Руставели проводился концерт, это было неприемлемо как для меня, так и остальных. (Поти, ♀).

Я был в Зестафони, и там молодые люди, кажется военные, увидя этот концерт, разбили телевизор. (Зугдиди, ♂).

Я была на двух митингах и была поражена людьми, ликованием в честь победы. Впервые в жизни захотелось выругаться. (Тбилиси, ♀).

Были ситуации, которые меня вывели из себя, на бульваре большое количество туристов проводило время так, словно им было все равно что происходило в стране. ..когда бомбят твою страну, идти на дискотеку, мягко говоря, аморально. (♀, Батуми).

Была агрессия по отношению к собственному народу. Там насильствовали женщин, а здесь люди веселились (Зугдиди, ♂).

Фрагмент диалога на встрече в Зугдиди:

♂: - Была сильная агрессия относительно концертов в Тбилиси. Туда многие пришли, чтобы развлечься.

♀: - Не могу согласиться, многие пришли с правильным настроем. Нужны были эти митинги или нет, это другой вопрос. Если бы я могла, тоже бы пошла.

♂: - Это индивидуально.

♀: - Не думаю, чтобы в этот день кто-то мог думать о развлечении. Вся страна была деморализована. Я наоборот, был горд тем, что увидел столько иностранных президентов. Я это не воспринял как концерт.

Таким образом, можно сказать, что недовольство относительно власти было продиктовано ощущением незащищенности, полным отсутствием психологической подготовки к тому, что произошло, несбывшимися ожиданиями относительно руководства. При этом, в быстром военном поражении обвиняется иногда правительство:

Мы надеялись, что наше руководство столь глупо, неосмысленно войну не начнет... (Зугдиди, ♂).

В конфликте не бывает абсолютно правой стороны. Как правило, обе стороны виновны в определенной степени. Это надо понимать, когда начинаешь войну. И твоё население тоже в определенной степени должно быть готово к этому. Когда странавязывается в войну, граждане должны быть к этому готовы. (Тбилиси, ♂).

...а иногда Россия:

Вся наша власть оказалась неподготовленной, и это дает мне право говорить, что не мы начали войну, в противном случае у руководства была бы какая-то стратегия. (♀, Батуми).

Люди, разделяющие подобные настроения, как показывают наши данные, воспринимают Россию словно стихийное бедствие, наподобие наводнения, которое стоит вне справедливости и морали; если оно разбухнет, можно принять определенные защитные меры (к которым, согласно этой «философии», не прибегло правительство), но противостоять ему невозможно.

Россия предстала передо мной страной, которой все боятся, абсолютно все на этой планете. Этой войной Россия произвела демонстрацию собственной силы перед всем миром. (Зугдиди, ♂).

Фигурально, подобная позиция может быть выражена репликой Крысы из басни И. А. Крылова: «Сильнее кошки зверя нет».

Как представляется, действия России вызвали возмущение среди представителей более образованных слоев общества, для которых более менее знакомы такие понятия, как международное право, суверенитет и т.д. (хотя не только у них; вот реплика одной из беженок: *Сейчас опять говорят, что надо устанавливать отношения с Россией, но что сказать тем матерям, которые потеряли двоих-трех сыновей... нет, я против восстановления отношений с Россией*).

Когда русские подошли к Гори, вышли за пределы территории Южной Осетии, я превратился в ярого «антируссиста». (Тбилиси, ♂).

Смотреть российские каналы было катастрофой. Мне стало понятно, что по грузинской тематике они прошли специальный тренинг как освещать события в Грузии. Это были поставленные сцены с участием двух ведущих, которые с саркастическими улыбками и фразеологией сеяли ненависть. Раньше только Леонтьев говорил подобным образом, а сейчас все стали так говорить. (Тбилиси, ♀).

Прежде всего, я чувствую ненависть...говорю откровенно... До этого, к этим людям у меня было совсем другое отношение... Неправильно ругать весь народ, однако, к сожалению, большая часть россиян оправдывала действия российских властей в Грузии.. (Поти, ♀).

У меня была такая ненависть к звукам русской речи... естественно, через пару дней это прошло, весь народ здесь ни при чем.. (Поти, ♀).

Когда здесь стояли русские, у меня было ощущение, что растоптали мое достоинство и, скорее всего, большинство было в подобном положении. Вхожу в свой город, а там стоят русские войска, нас оккупировали.. и когда они уходили, было праздничное настроение...для меня ввод российских войск был трагедией и болью.. (Поти, ♂).

Страх и отчаяние достигли пика 11 августа, когда русские танки двинулись на Тбилиси.

Самой ужасной оказалась ночь 11 августа, когда танки двинулись и подошли сначала к Гори, а потом пошли на Тбилиси. Был уже вечер, когда я поняла, что они собираются входить в Тбилиси. Никак не могла усидеть дома и подумала, наверное весь город вышел на Руставели, чтобы их не пускать, думала, произойдет что-то похожее на 9 апреля. Вышла на Руставели в 11 часов ночи, там были я и несколько друзей, больше никого. Супермаркет «Попули» был полон людьми, которые закупали продукты, машины выезжали из города, такси не ездили совсем. (Тбилиси, ♀).

В тот день (11 августа – ред.) была ужасная напряженность; был наплыв на магазины, вынесли все, что можно было (Тбилиси, ♀).

После 11 августа, когда стало ясно, что поход на Тбилиси по крайней мере отложен, напряженность немного снизилась. У части населения появилась надежда, что международное сообщество, лидеры ведущих государств совместными усилиями смогут остановить агрессора; в особенности это касалось США и НАТО.

Каждое выступление, сначала Кондилизы Райс, потом Буша и европейцев, было облегчением. Более того, у меня было и по сей день осталось злорадство, когда объявляли о потерях русских, когда был всплеск антирусских настроений в мире. У меня была надежда на выполнение соглашений по прекращению огня и вывода русских. После заключения соглашения решил, что все закончилось...и впал в глубокую депрессию... (Тбилиси, ♂).

Я успокаивал себя близостью со страной-членом НАТО; между прочим, говорили, что у села Мериси, стоят войска НАТО (♀, Батуми).

Когда ситуация накалилась, я думала, что Запад нас не оставит, предпримет определенные меры. (Тбилиси, ♀).

- Я больше надеялся на Америку. Думал, что Россия побаивается Америки.

– А я больше надеялся на Европу, поскольку Америка и так вовлечена в конфликты. (Зугдиди, ♂).

Были ожидания со стороны Америки; когда первый корабль зашел в Поти, все думали, что война закончилась. Все ожидали американской помощи. Этого не могу сказать о Саркози. Видимо, здесь был момент отношений между странами – Саркози и его страна менее близки с Грузией. (Поти, ♂).

Я лично надеялся, что Запад поможет хотя бы сохранить нашу юрисдикцию на тех территориях, которые заняли русские во время этой войны, что так и произошло, но, к сожалению, не произошло относительно Ахалгори или Кодори. Европа смогла лишь не допустить входа русских в Тбилиси. (Зугдиди, ♂).

Вместе с тем, не все возлагали надежды на Запад:

Мы не надеялись ни на Америку, ни на Запад, поскольку большая политика заключается в том, что никто не начинает большую войну ради малой страны. (Зугдиди, ♂).

Для меня крайне унизительным было, когда пришедшие во время визита Саркози люди выкрикивали его имя. Ведь, было ясно, что он ничего не мог сделать для нас. Я думаю, мы могли какими-нибудь другими словами их встречать. Или могли прибегнуть к другим действиям. В результате вовлечения Европы определенные рычаги были задействованы, но на самом деле, не то, что надо было сделать. Думаю, что протесты Саркози и Европы никоим образом не связаны с прекращением огня. На 90% уверена в этом. (Зугдиди, ♀).

В какой-то момент мы примирились с тем, что русские в этом случае нас захватят, и мы будем жителями покоренной страны. (Поти, ♂).

Я лично ни на кого не надеялся. Просто верил, что бы ни произошло, Грузия все-таки выйдет из этой ситуации и через 10 или 20 лет флаг Грузии опять поднимется. (Зугдиди, ♂).

Чувства – надежды, страхи...

Результаты встреч дают определенные представления о надеждах и страхах, пережитых в те драматические дни.

Некоторое облегчение получили, когда служба новостей с ежечасовых выпусков стала выходить каждые три часа. (Тбилиси, ♂).

Грозу приняли за бомбежку, я позвонила на телевидение и мне сказали, мол, нет, милая, дождик пошел... (Батуми, ♀).

Примеры интересных психологических метаморфоз:

7 августа, когда я узнала, что грузины наступают на осетин, бедных, очень взволновалась и кричала: «Как можно, прекратим эту агрессию!» Была абсолютным пацифистом. Никакая земля не стоит того, чтобы кровь проливалась. Затем уже, когда русские войска вышли за пределы Цхинвали и заняли Гори, я вдруг сразу изменилась и стала говорить о создании национального сопротивления; к концу же дошла до того, что решила - когда войдут, мы должны бросать в них бомбы. За 3-4 дня я превратилась в террористку... (Тбилиси, ♀).

Когда узнал, что в Цхинвали началась война, я лично обрадовался – наконец-то, когда-нибудь должна же разрешиться эта проблема. Не думал, что Россия может так ввязаться. Думал, что мы победим. В первые дни радовался, потом, когда ситуация изменилась, появилось чувство беспомощности, я задумался над ошибками нашего поколения. Понял, что война была ошибкой. (Зугдиди, ♂).

Естественно, что в условиях всеобщей растерянности, и информационного дефицита быстро распространялись разнообразные слухи, которые порождали то надежду, то страх; некоторые были продиктованы здравым смыслом, другие - отнюдь. Приводим некоторые примеры:

Были разные страхи, например, надо отключить мобильный телефон, потому что может упасть бомба... Была информация, если будут бомбить Тбилиси, то конечно же прежде всего центральные объекты, т.е. телебашню, парламент, канцелярию и др. Такие слухи распространялись среди населения. (Тбилиси, ♀).

Была также паника, что угрожали женам солдат... (Каралети, ♀).

Пришла информация, что будут бомбить госпиталь, и все помогли вывести оттуда раненых; клали их на кладбище, расположенном напротив, чтобы не увидели сверху (Поти, ♀).

Сказали, что в Кобулету вошли турецкие войска, и, получив определенные гарантии от русских по поводу того, что в Аджарии и на границе ничего не будет, ушли обратно (Тбилиси, ♀).

...На дороге в Цалку началось мародерство, чем, в основном, занимались армяне и греки (Тбилиси, ♀).

Пришла информация о бомбардировке комбината (Зугдидский бумажный комбинат и прилегающая зона – ред.), потом выяснилось, бомбили Копитнари (аэропорт в Кутаиси – ред.) (Зугдиди, ♀).

Когда русские вошли в Сачхере, местный гамгебели якобы встретил офицеров и сказал: «Война-мир ни при чем, гость - посланник бога»; отвел их домой и поил два дня, и за это время вынесли и перепрятали всю базу. Сказали еще, что родственник звонил из Кутаиси...среди раненых грузин, мол, нашли негров, значит были американские инструктора. (Тбилиси, ♂).

Прошел слух, что задержали Каху Бендукидзе, а также Хаиндрава, Бежуашвили. Что были задержаны и генералы; по сей день ходят слухи, что Саакашвили пытался покончить с собой... Были и «международные» слухи, например, что был раскол между Путиным и Медведевым... (Тбилиси, ♀).

Многие верили в заступничество Богородицы, люди говорили, что Грузия – это удел Богородицы, ее спасет Господь. (Зугдиди, ♀).

С психологической точки зрения интересны преувеличения значимости собственного региона или города, а также слухи о закулисных сговорах:

Были слухи, что Саакашвили уступил Кодори взамен Зугдиди... (Зугдиди, ♂).

Батуми потому не бомбили, что Абашидзе просил не трогать (Батуми, ♀).

Когда бомбили Поти, друг звонил из Батуми и звал к себе. У них была абсолютная уверенность, что Аджарии ничего не угрожает, поскольку Аслан Абашидзе устроит так, чтобы не наносить ущерба Аджарии... (Поти, ♂).

Можно было услышать – «наш город спас М. Х.» (бизнесмен из Зугдиди, проживающий в Москве – ред.) «спас такой-то», «вот, звонил М. Х.»; многие всерьез верили, что военные вопросы решаются на уровне М. Х. (Зугдиди, ♂).

Я сам видел: один генерал, который здесь вырос и окончил среднюю школу, пришел в школу, стал целовать стены, спросил о директоре; за это его наказали, теперь сидит в российской тюрьме за измену... (Поти, ♀).

Психология

В наших материалах можно найти множество иллюстраций хорошо известных социально-психологических закономерностей. С. Шахтер еще в 1959 году экспериментально показал, что в условиях страха у человека возникает желание общаться, находиться с другими людьми, т.е. в психологических терминах, в это время усиливается тенденция аффилиации. Согласно теории социального сравнения Л. Фестингера, усиление тенденции аффилиации вызывается не страхом самим по себе, а любой необычной ситуацией – человек пытается на основе наблюдения над другими людьми выработать стратегию поведения; поэтому в необычной ситуации он тянется к общению не с любыми людьми, а теми, кто находится в аналогичной ситуации. При этом, предпочтение отдается лидеру, авторитету. В последующих исследованиях выявилось, что оба

подхода верны – тенденцию аффилиации усиливает как страх сам по себе (в некоторых ситуациях), так и пребывание в необычной ситуации. В нашем случае были и страх, и необычная ситуация (состояние войны, согласитесь, не относится к числу обычных ситуаций). Соответственно, участники встреч вспоминали немало эпизодов, которые вписываются, как в схему Шахтера, так и Фестингера, а часто и в обе:

Соседи, с которыми в другое время лишь здоровалась, сидели в обнимку во дворе; ели вместе... (Каралети, ♀).

Позвонила родственница: «Давай будем вместе, сядем в машину и будем ездить по городу, только будем вместе!» (Тбилиси, ♂).

В те дни в Потти был такой настрой, что все должны быть вместе – родственник, сосед, близкий... Возможно, это нам помогло психологически перенести те тяжелые дни... (Потти, ♀).

Когда бомбили Гори, позвонила одна знакомая девушка, которую не видел давно, лет 3-4. Даже не поздоровавшись, спрашивает оледеневшим голосом: «Ну что, полный каюк?» Я постарался ее подбодрить, она немного успокоилась... Потом уже она снова звонила, сказала, мол, хорошо, что тогда с тобой поговорила... (Тбилиси, ♂).

Не знала, куда идти... Когда видела встречную машину, хотелось повернуть назад... (Зугдиди, ♀).

В целом, наши данные, с точки зрения социальной психологии, дают богатый материал. Приводим несколько примеров:

Реакция на экстремальные ситуации:

Мы с друзьями сидели и беседовали, когда началась бомбежка. У всех была разная реакция: кто-то начал молиться, кто-то залез под кровать, а я, увидев все это, начала истерически хохотать... (Потти, ♀).

Т.н. «переадресованная активность» (когда человек находится в условиях сильного стресса и не может воздействовать на его источник (в нашем случае на российское вторжение), он часто прибегает к нейтральному поведению):

11 августа целую ночь делали дома уборку; потом узнали, что многие делали то же самое. Для нас это был способ отвлечься... (Тбилиси, ♀♀)..

Селективное восприятие информации:

Верил только в то, что было в нашу пользу, что нет - тому не верил, считал, что передавалось Россией... (Тбилиси, ♂).

Попытка интерпретировать ситуацию в условиях недостаточной информации:

Действия России я оценил как idiotские, потом задумался, почему они поступили так.. Было ясно, что ничего хорошего это России не принесет, не говоря о моральных аспектах. Потом подумал, возможно, под влиянием какого-то астролога или экстрасенса началась эта кампания, какого-нибудь одержимого типа Распутина... (Тбилиси, ♂).

Очень интересны примеры начала процессов разнородной адаптации к предполагаемой ситуации.

Когда выяснилось, что собираются идти на Тбилиси, мы говорили, вот придут, и что потом? И здесь нашли какой-то выход. Придут, постоят и уйдут, что же еще?!... (Тбилиси, ♂).

Образ русского начал смягчаться во мне, это уже не был головорез с автоматом; я стала приспособливаться... (Тбилиси, ♀).

Действия

Ясно, что августовская война резко изменила обычный ритм жизни большей части населения Грузии, при этом начали вырисовываться несколько стратегий поведения в экстремальной ситуации. Часть населения решила остаться на месте, в том числе и в селах Южной Осетии, и выжидать исхода событий в домах или у родственников. Ограничимся рассмотрением лишь одного драматичного случая:

Когда обстановка стала тяжелой и безвыходной, мой отец сказал, что предпочитает остаться у себя дома и умереть там, чем покинуть его (Каралети, ♀).

Типичным и понятным является стремление находящихся в разных местах членов семьи к воссоединению:

Мать по телефону сказала, что русские собираются войти в Тбилиси и выразила радость, что меня не было там. Я возмущалась и думала только о том, как попасть в Тбилиси. Поскольку дорога была закрыта, решила ехать в Турцию и оттуда вылететь в Тбилиси. (Тбилиси, ♀).

Мой брат поехал в Тбилиси, звонил, упрасивал приехать. Потом ситуация изменилась и прошел слух, что собирались бомбить Тбилиси. Теперь уже я начала звонить брату и умолять, чтобы он вернулся в Зугдиди. (Зугдиди, ♀).

Семейная стратегия, которую разработал мой муж, состояла в том, что все должны были держаться вместе. (Тбилиси, ♀).

Значительная часть населения, импульсивно или осознанно, решила оставить город и найти убежище где-нибудь вместе с семьей, или хотя бы отослать в безопасное место детей. Иногда это носило оттенок на паники:

В тот же момент беру фотокамеру и иду в порт, вижу, как начинается стихийное бегство из города. Машины не дают прохода друг другу, люди заполнили улицы. Нет слов сказать, что творилось на бензоколонках. (Поти, ♂).

Днем раньше почти половина корпуса покинула дома, множество людей выезжало из Тбилиси. Уезжали не только из моего района, но и из Сололаки. Был огромный наплыв людей на магазины, вынесли все, что можно было вынести. (Тбилиси, ♀).

Почти все, у кого были машины уехали в села. У кого не было машин, стояли на улицах с сумками и махали проезжающим. Машины им не останавливали, было жутко смотреть... Некоторые уезжали в сторону Еревана, другие в Кахетию. Если бы спросили, почему в Кахетию, то не смогли бы ответить. Ведь и там были бомбежки. (Зугдиди, ♂).

Все старались выехать из города в село, считали село более надежным. Ведь, в чрезвычайных ситуациях основной удар приходится на большие города, видимо поэтому. (Батуми, ♀).

Многие среди моих знакомых отправляли детей за границу. Взяли билеты, многие не смогли достать. По словам сотрудника аэропорта, 25 тысяч давали за билет в Турцию, но не могли достать. (Тбилиси, ♂).

В то же время немалая часть населения активно включилась в процесс помощи беженцам.

Когда объявили, что Министерству по делам беженцев требовались волонтеры, я пошла туда... У меня поднялось настроение при виде множества волонтеров. Было радостно, что несмотря на войну, все вместе были готовы помочь нуждающимся... (Тбилиси, ♀).

С первого же дня как приехала, решила, что надо что-то делать; хотела как-то почувствовать, что я есть, и каким-то образом участвую во всем этом. Пошла в Фонд Сороса и спросила знакомых, что нужно делать. Делала, что могла. Мобилизовала людей в Институте психологии, чтобы и они были вовлечены в этот процесс. Узнала, куда приносить вещи, где их распределяют. Потом звонила Лали, они устраивали какие-то акции... Была у меня какая-то потребность в активности, строить план действий, чтобы избежать чувства беспомощности. Лучшие всего себя чувствовала тогда, когда могла что-нибудь сделать для беженцев. (Тбилиси, ♀).

СМИ

Участников встреч специально просили оценить грузинские СМИ в период августовской войны. Надо отметить, что материалов по этой теме оказалось мало. Вместе с тем, работу СМИ практически никто не оценил положительно; участники отмечали растерянность ведущих телеканалов, тенденциозность; в некоторых группах (Поти и Зугдиди) высказывалось раздражение относительно телевидения; некоторые участники прямо указали на случаи фальсификации фактов со стороны журналистов:

Я вовсе не смотрел телевизор. Не доверял тому, что передавалось по телевидению. Население уже не верило, даже если передавали правду. (Зугдиди, ♂).

Каждый шаг русских освещали искаженно (Поти, ♂).

Была информация о разрушении Гори. Я был в Гори, видел, что лишь несколько зданий было разрушено. (Зугдиди, ♂).

Когда ушли русские, по телевидению передали, что в каких-то местах обнаружили противотанковые мины. Эти интервью взяли у моих соседей. На самом деле, это были учебные мины, которые валялись где-то в ямах и не представляли никакой опасности. Просто, людей принудили так сказать. То же самое было, когда сказали, что абхазы расстреляли автобус и снимали это. Откуда же знали, что в автобус будут стрелять, как подоспели? Стыдно! (Зугдиди, ♂).

Наш журналист подготовил сюжет, где люди говорят, что абхазы их выгнали из села. Мой близкий живет в селе Земо Эцера, и он узнал одно из зданий своего села. Людей заставляли говорить, будто что-то произошло в Абхазии – на самом же деле, сюжет был снят в Земо Эцера. (Зугдиди, ♂).

Русские, осетины, казаки...

Отрицательное отношение к осетинам, и то не в яркой форме, проявилось лишь среди беженцев из Самачабло:

На осетинском канале выступила одна женщина, учительница, фамилию не помню, преподавала в одной из школ Цхинвали, она буквально сказала: грузинские фашисты. Я сторонница мира, но ее слова вывели меня из себя; я сама учительница и никогда не говорила ни грузинским, ни осетинским детям, что они друг другу враги. (Каралети, ♀).

Они вошли со стороны Джава и Роки, так что не знаю, наверное, были осетины-горцы. Они грабили и уходили. Некоторые и не грабили, а сжигали все. (Каралети, ♀).

Вместе с тем, враждебности по отношению к осетинскому народу не было, наоборот, некоторые участники отметили, что найти общий язык с осетинами вполне возможно.

У меня такое представление, что наши правительства не хотят разрешить ситуацию, ну а люди всегда могут найти общий язык. (Каралети, ♂).

- Если вернетесь, сможете вместе жить с осетинами?
- Они начнут смотреть на нас пренебрежительно. А так - хотим.
- Есть ли ненависть?
- Ненависти нет.
- Почему же пренебрежительно начнут смотреть? Они когда-нибудь на вас так смотрели?
- Раньше – нет. Раньше никто не говорил, почему приехал в Цхинвали, что ты – грузин, но потом начали уже... (Каралети, ♂).

Вместе жить возможно и возможно потому, что нет ни одной грузинской семьи, у которой не было бы осетинских родственников, невестка или зять, и наоборот (Каралети, ♂).

Можно сказать, что осетинская сторона в грузинском общественном мнении не воспринимается в качестве независимого актора ни в августовской войне, ни в конфликте в целом. Этого показывают и другие исследования. Между прочим, это обстоятельство вызывает раздражение среди осетин (говорю как участник нескольких грузино-осетинских встреч неправительственных организаций – Г. Нижарадзе). По осетинской версии, главным актором является именно осетинский народ, который борется за независимость, а Россия в этой борьбе играет лишь роль сильного союзника, как США для Грузии.

Нечего и говорить, что в Грузии основным актором конфликта считают Россию. Однако отношение к России нельзя назвать однозначным. Резкие высказывания разумеется нередки, некоторые из них мы уже приводили, вот еще несколько примеров:

Не мог никогда себе представить, что можно так возненавидеть народ, подразумеваю русских. Эта обычная схема - когда происходит что-то из ряда вон, отношение резко ухудшается или улучшается, а затем постепенно идет назад, но уже не достигает того уровня, что в начале. (Тбилиси, ♂).

Когда они стояли здесь, чувствовал себя униженным, думаю большинство так чувствовало. Вхожу в свой город, а там стоят русские войска, мы оккупированы... (Поти, ♀).

Вместе с тем, наряду с подобными высказываниями, встречаются и другие, выражающие либо непосредственно позицию участника встречи, либо взгляды, высказанные другими, причем эти взгляды, как минимум, невраждебны в отношении России и русских. Это требует объяснения.

Двухсотлетнее сосуществование Грузии и России в российско-советском государстве, как бы ни оценивался этот период истории Грузии, не прошло бесследно. Можно предположить, что для многих, в особенности тех, кто не смог хорошо адаптироваться в условиях независимой Грузии, советский период ассоциируется с довольно благополучной жизнью, гарантом которой была именно Россия. По видимости, для определенной части населения оккупация Грузии Россией не воспринималась как катастрофа, и это определяется рядом факторов. Один из них – опыт общения с русскими, сложившиеся навыки и стереотипы (типа: «русскому дай выпить, и потом он твой...»). С этим связан и второй фактор, о котором уже упоминалось – в определенной части общества существует стереотип России как неодолимой «стихии», с которой не имеет смысла воевать, а вот сговориться возможно. Как отмечают участники встреч, определенную роль сыграло также то обстоятельство, что, вне зависимости от собственного отношения к России, российские военные на оккупированных территориях относились к населению корректно (хотя стоит отметить следующее: по словам некоторых участников, в Мегрелии отношение к русским заметно ухудшилось после того, как русские рассыпали из вертолетов прокламации антигрузинского, мегрельско-сепаратистского

характера). Вместе с тем, оценки действий российских военных на территории Южной Осетии довольно противоречивы:

Когда случалось, что грузины давали отпор, тогда вмешивались русские. А когда осетины крали, стреляли или убивали, русские молчали. (Каралети, ♀).

Русские не крали, а тех осетин, которые крали, русские убивали. Если замечали машины, груженые награбленным, тех осетин тоже убивали русские. (Каралети, ♂).

Приводим примеры двойственного отношения к оккупантам:

Я была в Зестафони, подходит житель какого-то села и говорит, что в Кутаиси вошли русские танки и люди их встречают с радостью. Над ним стали смеяться, говорили, что он бредит, но он стоял на своем. Тут кто-то заявил, что и сам поступил бы так же, чтобы спасти себя. (Тбилиси, ♀).

Я увидел капитулянтское отношение со стороны части населения, в особенности когда русские стояли у Игоети. На оккупированных территориях люди встречали русских солдат и предлагали им еду, говорили им адреса грузинских солдат и места хранения боеприпасов. Люди ждали, когда они войдут и скинут правительство (Тбилиси, ♂).

Русская армия называла себя освободительной когда вошла сюда, она всегда считала себя таковой. Они будто надеялись на поддержку определенной части населения. Такое было впечатление, и это хуже всего. (Поти, ♂).

Могло произойти и так: Россия сменила бы правительство и посадила Гиоргадзе. Ходили слухи, что Гиоргадзе был в Абхазии и готовился войти. Говорили, что он каждый вечер переходил сюда. (Зугдиди, ♂).

Одна женщина звонила из Набади, у нее дочь-инвалид, и говорит: не могу мол понять, чего хотят от этих русских, вошел русский, я дала ему еду, купила две пачки сигарет, он ушел и ничего не сказал; я отвечаю, ты бы и дочку ему отдала, и тогда уж точно ничего не скажет, обнимет и уйдет.... (Поти, ♂).

Четверо русских на бронемашинах остановились у кинотеатра выпить воды, они совсем не были агрессивны, наоборот, имели жалкий вид, настолько, что у местных возникло желание накормить их, хотя в конечном итоге не стали этого делать. Наши сказали, что не хотят войны, те ответили, мол, тоже не хотим. (Зугдиди, ♀).

Некоторые говорили, с русскими было хорошо, несмотря на то, что мы колхи. Вот такая устаревшая позиция... (Зугдиди, ♀).

Занятие русскими всей Западной Грузии приостановило опасность мародерства со стороны абхазов и прочих. (Зугдиди, ♂).

Если отношение к русским неоднозначно, то в отношении казаков нет никакой неопределенности – доминируют страх и ненависть, в особенности среди беженцев из Южной Осетии, имевших несчастье непосредственно сталкиваться с ними:

Возможно, это просто такой стереотип, но я всегда думала, только бы не столкнуться с казаком или северокавказцем, а русский, он нормальнее, не такой страшный (Тбилиси, ♀).

Это были черные казаки, чтоб они сдохли, прости, Господи... всех убивали (Каралети, ♀).

... Через три дня сказали, что идут русские и казаки, уходите, мол, не оставайтесь. И все испугались, таких ужасов были слышаны про казаков... (Каралети, ♀).

...У нас жило много осетин, и когда вошли казаки, им тоже стало страшно за своих жен, матерей; некоторые вместе с нами спасались бегством, правда, потом вернулись. Была в селе Эредви одна русская, Мария, чувствовала себя в безопасности, но ее так избили, не знаю кто - русский, казак... Русских я ни тогда, ни сейчас не боюсь, считаю, что они культурные, а казаков боюсь жутко (Каралети, ♀).

Заключение

Использованная в исследовании качественная методика создала довольно богатую картину. Конечно, было бы не обосновано обобщать ее, но тем не менее можно считать, что наши данные дают более или менее полное представление об основных тенденциях и настроениях среди населения Грузии в период августовской войны 2008 года.

Следует отдельно выделить материалы фокус-групп насильственно перемещенных лиц из Южной Осетии. Высказанные мнения однородны и удручающи. Простые крестьяне, которым на протяжении многих лет приходилось жить в обстановке «полувойны», и которые смогли хоть как-то адаптироваться в столь сложных условиях, оказались перед полной катастрофой – «настоящая» война устроенная «кем-то», бегство с собственной земли, неопределенное будущее и сопутствующие психологические проблемы – депрессия, безнадежность, не оставляющих места для рефлексии и анализа...

Полученный в других фокус-группах материал более многообразен. Ясно одно – никто не ожидал войны, тем более с подобными результатами. Внутри этой когнитивно-эмоциональной рамки выделяются различные дискурсы, ориентации, тенденции... Сторонники «блицкрига» (в начале войны) и пацифисты, сторонники и противники власти, лидеры и ищущие их, возмущенные и удрученные, импульсивные и уравновешанные, про- и анти-западники, сконцентрированные на себе и своей семье и ориентированные на помощь другим, рационалисты и верящие вздорным слухам, непримиримые в отношении русских и готовые искать с ними общий язык... Одним словом, как это всегда бывает, в экстремальной ситуации проявились скрытые и неожиданные, положительные и отрицательные стороны людей, отдельных групп и всего общества. Августовская война требует более глубокого и многостороннего анализа и рассмотрения; надеемся, что наш материал внесет определенный вклад в это дело.

